MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye'nin makro enerji stratejisindeki Basra Körfez'in konumu ve İran ile olan ilişkilerine etkisi

Amir İmani*

Öz

Son on yıllarda Joe-stratejik söylemin Joe-ekonomik söyleme dönüşmesi ve küresel ekonomik ilişkilerde öncü bir rol oynamasıyla birlikte, enerji ve onun güvenlik jeopolitiği, uluslararası ilişkilerde daha yüksek bir statüye sahip olmuştur. Bu nedenle, sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkeler, enerji kaynaklarını güvenceye almak ve onun güvenliğini sağlamak için çalışıyorlar. Bu bağlamda, enerji kaynakları ve transit güzergâhları üzerindeki kontrol bir güç araçları olarak, Petrol ve doğal gaz ihraç eden ülkelerin konumunu daha önemli bir hale getirdi. Bu büyük yarışmanın ana aktörleri ABD, Çin, Rusya ve Avrupa'dır. Yanı sıra İran, Türkiye, Hindistan ve İsrail bölgedeki nüfuzlarını artırmaya çalışmaktalar. Dünya ülkelerinin enerji ithalatı üzerindeki baskın bağımlılığı göz önüne alındığında, Basra Körfezi'nden Hazar Denizi'ne ve Sibirya'nın kuzeybatısında bulunan "stratejik enerji oval" alanı, enerji arzının güvenliği için fazla önem taşımaktadır. 11 Eylül terörist saldırılarının ardından, Afganistan ve Irak'taki ABD askeri müdahaleler ve Orta Doğu'daki gerginliklerin uzaması, Rusya'nın küresel enerji piyasasında önemli bir aktör olarak ortaya çıkması, ABD'nin İran transit yollarını görmezden gelmesi, bu alanın özelliklede Basra körfezinin enerji kaynaklarının önemini artırmaya başladı.

Bu arada, Türkiye bu ülkelerin kaynaklarını tüketici pazarları özellikle sanayileşmiş ülkelerine aktarması için en uygun coğrafi konumda görünmektedir. Batı ve Amerikan endüstrilerinin Basra Körfez petrol ve doğal gazına bağımlılığı, onların bu bölgedeki varlıkları, zamanın bir parçası olmayacağı, bu varlığın bölgesel devletlerin statüsünü, ulusal güvenliğini ve enerji transferinin güvenliğini etkileneceği fikrini doğrulamaktadır.

Bu nedenle Türkiye, ekonomik ve politik stratejisini doğru bir şekilde ortaya koyarak, bu konuda bir rol oynamak için İran ve Rusya ile rekabet etmektedir. Dünyanın ilk ve ikinci nesil gaz rezervlerinin yanı sıra stratejik enerji ovalının sahibi olan komşu İran ve Basra Körfezi, Türkiye'nin bu

* Ph.D. student, Marmara University, International Relations, E-Mail: Amirimani4@gmail.com

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ülkelerle rekabet edebilmesi için iyi bir pozisyon oluşturdu.

Bu çalışma tanımlayıcı - analitik ve istatistiksel yöntem kullanılarak iki kısımda, önce Basra Körfezi rezervlerinin durumunu inceler, ikinci kısımda, Basra Körfezi ile ilgili olarak Türkiye'nin enerji transferinde Joe-ekonomik konumunu analiz etmektedir.

Anahtar kelime: Basra Körfezi, Türkiye, Enerji Güvenliği, Jeopolitik Güvenlik, Stratejik Enerji Oval

Giriş:

Uluslararası ilişkiler uzmanları, "hegemonya temelli istikrar" teorisine dayanarak herhangi bir çağda hegemonik gücün temel göstergelerinden birisini, kaynakların boru hatlarının ve enerji iletim yollarının kontrolünü ele almasını düşünmektedir.[1] Bu gerçek, günümüzde enerjiyi hem bir güç aracına hem de bir güç hedefine dönüştürdü.

Öte yandan, uluslararası ilişkilerin mantığı içinde, işbirlik, bölgeselcilik ve yakınsama gibi ilkelerin kabul edilmesiyle birlikte, uluslararası barış ve istikrarın yaratılmasında ve ekonomik büyüme ve kalkınmanın getirilmesinde önemli bir faktör olarak düşünülebilir.[2]

Bu dönemde enerji, özellikle petrol konusu, enerji güvenliğinde, bölgesel ve uluslararası çatışmalarda daha büyük bir rol oynuyor. Bu nedenle, enerji güvenliği, enerji rezervleri, petrol kaynakları, petrol ve doğalgaz nakil hatları, üreticileri ve tüketicileri gibi kavramlar güvenlik okulları arasında özel bir statü bulmuştur.[3]

Enerji, yirmi birinci yüzyılda dünyanın en acil ihtiyacıdır ve rekabet, tüm hidrokarbon enerji kaynaklarına yayılacaktır. Dünya enerjisinin jeopolitiği, başlıca petrol ve doğal gaz üreticilerinin, özellikle Rusya'nın enerji kaynaklarını politik bir araç olarak kullanması yaklaşımı, başta Avrupa Birliği olmak üzere tüketici ülkelerini bir takım zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır.

Dünyanın hidrokarbon kaynaklarına olan ekonomik bağımlılığı, Orta Doğu'daki artan gerilimler ve Rusya'nın küresel enerji piyasasında önemli

[1] Gilpin, Robert (2001), **Global Political Economy: Understanding the International Economic Order**, Princeton: Princeton University Press.

[2] Plano, Jack and Roy Olton (1982), **the International Relations Dictionary**, Western Michigan University Press. Pp:309-310

[3] Hussein Mokhtari Hashi (2010), İran'ın Energy Güvenliği ve Jeo-Enerji Durumu, Jeopolitik 3 aylık. Altıncı yıl İkinci sayı 2, pp: 95-124

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

bir aktör olarak ortaya çıkması, Hazar Denizi ve Basra Körfezi'nin kaynaklarının tüketici pazarlarına iletim yolları, Büyük sanayi güçlerin dikkatini bu bölgeye arttırmaktadır. Basra Körfezi'nden Hazar Denizi'ne ve Sibirya'nın kuzeybatısında bulunan "stratejik enerji oval" alanı, enerji arzının güvenliği için fazla önem taşımaktadır. Buna bağlı olarak, Türkiye bu konuda doğru ekonomik ve politik strateji yürütmekle birlikte önemli bir rol oynamaya çalışmaktadır.[4] Bu argümana dayanarak, Türkiye'nin siyasetinde, petrol ve doğalgaz boru hatlarını inşa ve sonra transfer etmesi tahmin edilmektedir. Ayrıca, bölgesel ülkelerle iyi komşuluk ve işbirliği, ana dış politika stratejilerinden biri olarak öngörülmektedir.

Bu çalışma tanımlayıcı - analitik ve istatistiksel yöntem kullanılarak iki kısımda, önce Basra Körfezi rezervlerinin durumunu inceler, ikinci kısımda, Basra Körfezi ile ilgili olarak Türkiye'nin enerji transferinde Joe-ekonomik konumunu analiz eder.

Bunun için bu soruları yanıtlamayı amaçlamaktadır:

Joe-ekonomik çağda Enerji güvenliği kavramı nedir? Türkiye'nin Joe-ekonomik durumu ve yetenekleri nedir? Ve Bara körfezi özellikle İran bu durumu nasıl etkileyebilir?

Bu soruları cevaplamak için aşağıdaki varsayımlar sunulmakta ve değerlendirilmektedir:

- Joe-ekonomik dönemde enerji güvenliği, makul fiyatlarla sürdürülebilir ve güvenilir enerji sağlamak anlamına gelmektedir. Bu, enerji üretici, tüketici ve bunun aktarma yollarına sahip olan ülkelerin karşılıklı işbirliğini gerektirir.
- Türkiye, dünyanın sanayileşmiş ülkelerinin enerji ihtiyacını yanı sıra, Rusya ve Basra körfez ülkeleri özellikle İran gibi bölgedeki enerji aktarım yollarını elde etme konusundaki rekabeti göz önünde bulundurarak, potansiyelinden yararlanmaya çalışıyor. Bu yaklaşımın amacı, tüketici (Avrupa Birliği) ve üretici ülkeler (Rusya, Orta Asya ve Kafkaslar, Orta Doğu) arasında, Enerji alışverişi için bir merkez olmak ve sonuç olarak bölgesel ve uluslararası statüyü geliştirmek için uygun coğrafi konumunu kullanmaktır.

Teorik çerçeve:

[4] . İtaat, Javad ve Nosrati, Hamid Rıza (2009), İran ve Hazar Havzası Enerji İletim Boruları, Orta Avrasya Çalışmaları, Tahran, 2009 (Sayı 3).

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle, jeopolitik kavram bağlamında büyük değişiklikler meydana geldi. Soğuk Savaş sonrası dünyanın yeni jeopolitik sınıflandırmasında, ekonomi esas alındı.[5] Aslında, küresel sistemin serbest piyasa ekonomisi ya da küresel sistemin küreselleşmesi yönünde yeni bir deneyime girmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bunun temeli Edward Lottoac tarafından sunulan argümandır. Lottoac, Joe-ekonomik çağda, çatışmanın araç ve nedenlerinin ekonomik olduğunu ve ekonomik araçların askeri hedeflerin yerini aldığını inanmaktadır.[6] Bu açıdan, enerji kaynakları ve iletim yolları büyük önem taşımaktadır.

Bunu takiben, 21. yüzyılda uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politika stratejileri açısından ana belirleyici unsurlardan birisi de enerji kaynaklarıdır. Enerjiye bağımlılık, ülkelerin dış güvenlik yaklaşımlarının şekillendiricilerinden biridir. Bu bağlamda ülkelerin uluslararası hamle ve aksiyonlarını, enerjiye sahip olma, enerji lojistiğinin güvenliğini sağlama ve dünya enerji kaynakları üzerinde denetim kurma dürtüsü ile belirledikleri söylenebilir. Son yüzyıldaki jeopolitik gelişmeler Avrasya'nın kenar kuşağı üzerinde mücadeleler şeklinde olmuştur. Zengin enerji kaynaklarına sahip Avrasya ve Ortadoğu ile bu kaynakları satın alabilecek ekonomik güce sahip Batı ülkeleri söz konusu jeopolitik mücadelenin merkezinde yer almışlardır.[7]

Enerji jeopolitiği:

Enerji jeopolitiğinin birincil basamağı kaynak coğrafyasıdır. Kaynaklar, küresel ölçekte farklı bölgelerde bulunmaktadır. Ancak enerji jeopolitiği açısından önem arz eden kaynak coğrafyası, küresel düzeydeki talebi karşılama kapasitesine sahip rezerv büyüklüklerinden oluşmaktadır. Yeni rezervler devreye girdikçe söz konusu rezervlerin devreye girdikleri bölgelere göre enerji jeopolitiği de güncellenmektedir. Bu sebeple, enerji jeopolitiği ağırlıklı olarak petrol, kömür doğal gaz rezerv bölgeleri, söz konusu kaynakların taşınmasında kullanılan transport coğrafyası ve ilgili enerji kaynaklarının talep coğrafyasına odaklanmaktadır. Enerji

[5] Mojtahedzade, Pirooz (2000), Jeopolitik fikirler ve İran gerçekleri, Taharan, Ney yayıncılık, p: 89

[6] Hafez Nia, Mohammad Reza (2006),Jeopolitik prensipler ve kavramlar, Mashhad Astan Quds Razavi Yayınevi, p: 61

[7] Dursun Yildiz, **Yeni Enerji Jeopolitiği ve LNG,** *RAPOR NO: 13,* eylül 2013, p: 4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

jeopolitiğinde, temel olarak, kaynak coğrafyasındaki ülkeler talebi, talep coğrafyasındaki ülkelerde kaynağı çeşitlendirmeyi hedeflemektedirler. Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle enerji jeopolitiği, küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini de içermektedir.[8] Genel olarak Jeopolitik değişimlerin en fazla yaşandığı alan enerji jeopolitiğidir. Bunun en önemli sebebi enerji kaynaklarının rezerv durumuyla ilgili gelişmeler, enerji oyunundaki büyük oyuncuların enerji taleplerindeki hızlı değişimler ve yeni enerji teknolojileridir.

Joe-ekonomi, yatırımcı-tüketici tercihlerini arttırmaktadır. Ulusal mekân sınırları içindeki jeopolitik merkezlerin aksine, Joe-ekonomi, iletişim ağlarının ve hareket hızının avantajlarından bahsetmektedir. Prensip olarak, Joe-ekonominin önemi, uluslararası odaklı politikalar yerine, uluslararası ortaklıklar yaratmaktır ve bu, radikalizm, anarşizm ve düzensizlik politik tehditlerine karşı aykırı olarak, homojenliği, verimliliği, ekonomik gücü ve ulusların büyümesini arttırmaktadır.[9]

Joe-ekonomik açıdan dünyanın enerji durumu:

Jeopolitik ve dolayısıyla enerji jeopolitiği kavramının enerji politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasındaki önemi artarak sürecektir. Önümüzdeki 20 ile 30 yıl içinde mevcut enerji paradigmasında bir değişim yaşanmaması halinde küresel enerji talebinde %50 oranında bir artış olacağı öngörülmektedir.

2008 yılı itibariyle küresel enerji ihtiyacının % 34,6'sını karşılayan petrolün, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) göre, 2030 yılında toplam enerji tüketimindeki oranının % 33 olması beklenmektedir. Son yıllarda doğalgaz talebindeki yoğun artış sürerken, petrol talebinde dikkat çekici bir artış beklenmediği, ancak kömür tüketiminde doğalgazınkine benzer bir artış beklendiği ileri sürülmektedir.

[8] Cenk Sevim, 2012, küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği global energy jeopolitics and energy security, Journal of Yasar University 2012, 26(7) 4378 - 4391

[9] Veli Gholizadeh Ali, 2009, İran'ın jeopolitik ve Joe-ekonomik konumunu SIC ülkeler için araştırmak ve analiz etmek, Jeopolitik üç aylık, Dördüncü Baskı, Sayı 3, Sonbahar 2009, s. 21-56

Tablo 1: üretim ve tüketim ana blokları

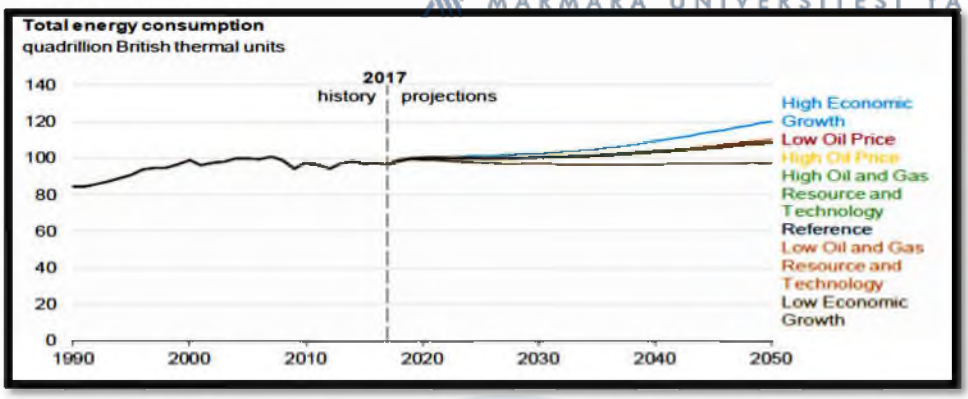

Kaynak: Cenk Sevim, 2012

Enerji tüketimi, Yüksek ve Düşük Ekonomik Büyüme vakaları tarafından sınırlandırılmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın "Dünya Enerji Görünümü: 2017 Raporunda" 2017 ile 2050 arasında, GDP yıllık %2,0 oranında artarken, öngörülen enerji tüketimi yılık % 0,4 artarak 2017 tepe noktasını 2033 yılına kadar aşmaktadır. Yüksek Ekonomik Büyüme vakasında GDP, 2017 den 2050 ye kadar yılda %2,6 artarken, enerji tüketimi %0,7 oranında büyümüştür. GDP'nin yılda % 1,5 büyüdüğü Düşük Ekonomik Büyüme vakasında, enerji tüketimi esas olarak sabit durumdadır.[10]
2050 yılına kadar, Yüksek Ekonomik Büyüme % 10'dan daha fazla artacağı öngörülmektedir.

Tablo 2: Energy consumption is bounded by the High and Low Economic Growth cases

[10] US. Energy inforrmation Aiondministration, , 2018, p: 11 www.eia.gov/aeo

Kaynak: US. Energy IEnnfoerrmgayti Annual Energy Outlook 2018

21. yüzyılda enerji teknolojilerindeki gelişmenin yanı sıra özellikle doğal gaza olan talebin giderek artması sonucu yeni jeopolitik gelişmeler ve uluslararası düzeyde yeni gruplar oluşacaktır. Son dönemde Petrol ve LNG tüketimi ve üretimi merkezlerindeki hareketlenme ve yeni pazarda pay kapma mücadelesi bu grup oluşumuna yeni bir örnek olacaktır.

Dünyanın enerji talebi:

Petrol rezervinin 100 milyar tonu (yüzde 62) Orta Doğu ülkelerinde, 16,7 milyar tonu (yüzde 10) Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu BDT ülkelerinde, 14,9 milyar tonu Afrika'da % 9 bulunmaktadır.[11] OPEC'in son tahminlerine göre, 2017 yılında küresel petrol arzı 2016 yılına göre günde 800.000 varil artarak 96,6 milyon varile çıktı. Küresel petrol arzının önümüzdeki yıllarda artmaya devam etmesi bekleniyor.[12] ABD Enerji Bilgi İdaresi tarafından Mayıs 2018 tarihli bir rapora göre, 2018 deki küresel petrol talebi, 2017 ye kıyasla günde 100,3 milyon varil olmak üzere, günde 1,8 milyon varil olacak. Çin ve Hindistan ülkeleri bölgedeki en yüksek tüketim oranına sahip olacak ülkelerdir. Ayrıca, Orta Doğu'daki talep artışı 2018 ve 2019 da sırasıyla 140 ve 170 bin varil olacaktır.[13] Uluslararası Enerji Ajansıda, 2018 yılına kadar günde 1,4 milyon varil olan küresel petrol talebi artışını açıkladı. Talep büyümesinin büyük kısmı aynı zamanda OECD dışındaki ülkeler

[11] T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Raporları, Petrol, 'Erişim', http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=406- 25.08.2018

[12] OPEC, Petrol pazarının aylık dergisi, Mey 2018, p: 9

[13] International Energy Agency - Oil Market Report, 2018, p: 4

olacaktır.[14]

OPEC Ülkeleri Ve Dünya Petrol Teminini:

2018 yılında OPEC dışındaki ülkelerden gelen petrol arzı, OPEC'in gaz sıvılarıyla birlikte, güne 110.000 varil artışla, güne 56 milyon varile yükseldi. Bu, geçen yılın aynı dönemine göre, günde 2,25 milyon varil arttığını göstermektedir. Bunun başlıca nedeni ABD, İngiltere, Brezilya, Çin'in artan üretiminin ve OPEC ülkelerinde artan gaz üretiminin, Kanada, Gana ve Kazakistan'daki üretiminin geçen yıllardaki düşüşünü telafi edebilmesinden kaynaklanmaktadır. OPEC'in dünya petrol üretimindeki payı % 32,6 idi ve bu rakam geçen aydan değişmedi.

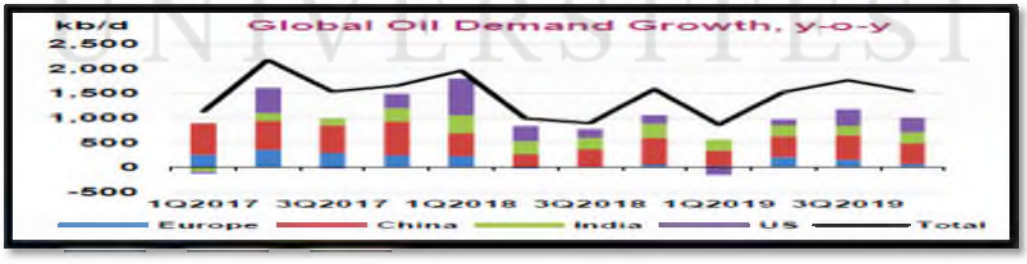
OPEC Dışı Petrol Temini:

Mayıs 2018 de, petrol dışı üretim günde 43.310 milyon varil seviyesine çıkarak, günde 10.000 varil ve 2017 yılında ortalama üretimin 1.150 milyon varil üzerinde artmıştır. 2017 den bu yana eğilim yükselme halindedir.[15]

Tablo3: 2017-18 yıllarında petrol talebinin en son tahminleri üçlü kaynaklar tarafından-

Per barrel per day	2017	2016 ya göre artış	2018	2017 ye göre artış
US Energy Information Administration	98,52	1,6	100,28	1,76
International Energy Agency	97,7	1,6	99,2	1,4
OPEC	97,2	1,65	98,5	1,65

Tablo 4: Global Oil Demand Growth

Kaynak: IEA, 2018, P: 4

[14] OPEC ve Enerji dernekleri, Petrol Piyasası Çalışmaları Ofisi, Petrol ve Gaz Haftalık, Mayıs 2018, p: 2

[15] OPEC, aylık enerji raporu, mayis 2018,

Tablo 5: Global Oil Demand (2017-2019)

Global Oil Demand (2017-2019)

(million barrels per day)*

	1Q17	2Q17	3Q17	4Q17	2017	1Q18	2Q18	3Q18	4Q18	2018	1Q19	2Q19	3Q19	4Q19	2019
Africa	4.4	4.3	4.2	4.3	4.3	4.4	4.4	4.3	4.4	4.4	4.5	4.5	4.4	4.5	4.5
Americas	30.9	31.5	31.6	31.6	31.4	31.6	31.8	31.7	31.9	31.7	31.5	32.0	32.2	32.3	32.0
Asia/Pacific	34.0	33.9	33.3	34.5	33.9	35.0	34.4	33.8	35.4	34.6	35.6	35.3	34.7	36.2	35.4
Europe	14.6	15.0	15.5	15.2	15.1	14.8	15.0	15.5	15.3	15.2	14.9	15.3	15.7	15.4	15.3
FSU	4.5	4.7	5.0	4.8	4.7	4.6	4.8	5.0	4.9	4.8	4.6	4.8	5.1	5.0	4.9
Middle East	8.1	8.5	8.7	8.0	8.3	7.9	8.6	8.9	8.2	8.4	8.1	8.6	9.0	8.3	8.5
World	**96.4**	**97.9**	**98.3**	**98.5**	**97.8**	**98.4**	**98.9**	**99.2**	**100.1**	**99.1**	**99.2**	**100.4**	**100.9**	**101.6**	**100.6**
Annual Chg (%)	1.2	2.3	1.6	1.7	1.7	2.0	1.0	0.9	1.6	1.4	0.9	1.5	1.8	1.5	1.4
Annual Chg (mb/d)	1.1	2.2	1.5	1.7	1.6	2.0	1.0	0.9	1.6	1.4	0.9	1.5	1.8	1.5	1.4
Changes from last OMR (mb/d)	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.2	-0.2	-0.1	-0.1	0.0	-	-	-	-	-

Kaynak: IEA, 2018, P: 4

Bu tabelada, 2019 da ilk kez, 2018 de aynı seviyeyi izleyerek, 1,4 MB/Delik bir büyüme gösteren talep görünümümüzü yayınladık.

Küresel enerji talebinde Gazın katkısı:

Birincil doğal gaz talebi, 2002 den 2030 a kadarki dönemde diğer enerji kaynakları arasındaki en yüksek büyüme olan yüzde 3,2 'lük büyümeyi göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, 2030 yılına kadar doğal gaz tüketimi 2002 den yaklaşık % 96 daha fazladır. Dünyadaki birincil enerjide gazın payı 2002 de % 21 iken 2030 da % 25 e yükselecektir.[16]

Doğal gaz üretimi, 2017 den 2020 ye kadar yılda % 6 büyür; bu, 2005 ten 2015 e kadar yıllık % 4 olan ortalama büyüme oranından daha yüksektir. 2020 den sonra, Düşük Yağ ve Gaz Kaynak ve Teknoloji davası haricinde üretim, tüm durumlarda tüketimden daha yüksek bir oranda büyümektedir.[17] Mayıs 2018 de OPEC gaz sıvılarının üretimi, geçen yılı göre ortalama 80.000 varil artışla günde 5.927 milyon varil olarak tahmin edildi. [18] Dünyanın LNG ithal eden ülkeleri arasında Katar % 31 pay ile başı çekiyor ve onu, Malezya, Endonezya,

[16] International Energy Agency (IEA), 2012, p: 130

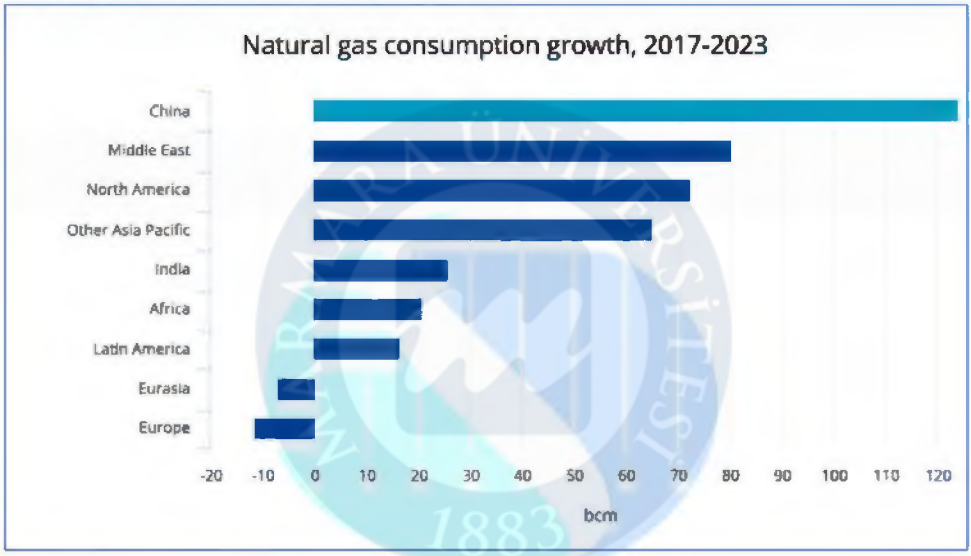
[17] Annual Energy Outlook 2018 with projections to 2050, Office of Energy Analysis U.S. Department of Energy Washington, DC 20585, February 2018, p: 61

[18] OPEC, Gaz sıvılarının üretimi, mayıs 2018 Raporu, p: 6

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Nijerya ve Avustralya izliyor.[19] Bölgesel değişikliklerin küresel talebi 2035 yılına kadar üçte bir oranında artırması bekleniyor. Çin, Hindistan ve Orta Doğu, büyümenin yüzde 60 ını oluşturuyor. Ancak OECD üyesi ülkelerde talep daha az büyüyecek.

Tablo 6: doğal Gaz tüketimi 2017- 2023

Kaynak: Market Report Series: Gaz 2018

Tablo 7: Küresel gaz talebi (milyarlarca metreküp)

	2002	2010	2030	Yıllık artış
Gelişmiş ülkeler	1380	1624	2154	6/1
Gelişmekte olan ülkeler	597	864	1753	9/3
Ortadoğu	219	290	470	8/2
Asya ülkeleri	109	166	313	8/3
Afrika	69	102	276	1/5
Çin	36	59	157	4/5
Hint	28	45	110	5
Dünya	2622	3225	4900	3/2

Kaynak: IEA,2018:130

[19] Dursun Yildiz, 2013, p: 8

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Doğal gaz talebinin, talebin ana motoru olarak gelişmekte olan Asya pazarlarıyla önümüzdeki 5 yılda ortalama % 1,6 oranında artacağı tahmin edilmektedir.[20]

Güneydoğu Asya, Hindistan ve Çin'den daha önemli olan önemli bir tüketim pazarıdır. Güney ve Güneydoğu Asya'daki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, 2010 yılında zirveye çıkan Körfez havzasında doğal gaz rezervlerine en fazla talepte bulunacaklardır. 2010 dan bu yana, Körfez gazı için AB talebi başladı ve ikinci talepte bulunan bölge olarak göründü.

Basra Körfez'in Jeopolitiği ve enerji açıdan önemi:

Uluslararası sistemi yöneten yeni koşullarda, dünyanın başlıca ekonomi kutupları arasında ekonomik piyasa kaynakları üzerinde kontrol için rekabet yoğunlaşmıştır. Jeffrey Hart'a göre, kaynakları kontrol ettiğinde, başka aktörleri kontrol ediyor ve aktörleri kontrol eden aktör oyunun sonuçlarını belirliyor.[21]

Basra Körfezi, İran ve Arap topraklarının iki egemen olduğu jeopolitik ve uluslararası ilişkilerin en önemli yer çekim merkezlerinden biridir. İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, 8 ülkeden oluşan Basra Körfez bölgesi, küreselleşmenin tüm yönelimleri ve işlevlerinde olduğu kadar jeopolitik ve çağdaş Joe-ekonomik haritaların oluşturulması bağlamında da önemli bir konuma sahiptir. Bu bölge, dünya petrol rezervlerinin yüzde 61,5 ini elinde bulundurmaktadır. Bu arada % 22 ile Suudi Arabistan ve % 11,5 ile İran en yüksek paya sahiptir. Basra Körfezi'nde yeni bir gaz sahalarının keşfi, dünyada artan petrol fiyatları, petrol rezervlerini azaltma, Kyoto anlaşmasının gereksinimi (temiz yakıt) ve doğal Gaz'ın çevreye daha fazla uyumluluğu, yirminci yüzyılın son on yılında, Basra Körfezi, küresel Joe-ekonomik ilişkilerin odak nokta haline getirmiş.

Bu nedenle, bu bölge, diğer bölgelere göre daha fazla yabancıların müdahalesine maruz kalmaktadır.[22] Öbürü taraftan, Rusya'nın (Avrupa gaz tedarikçisi olarak) Avrupa ile jeopolitik sorunları ve kışın Kuzey Avrupa ve Ukrayna doğalgaz boru hatlarının Rusya tarafından kesilmesi petrol piyasasının oynaklığı AB ülkelerinin Körfez gaz rezervlerine dikkat etmesine neden oldu.

---

[20] Gas 2018 Analysis and forecasts to 2023, http://www.iea.org/gas2018/

[21] James D. Doherty, Robert Faltzgraph, 2004, Uluslararası İlişkiler Üzerindeki Çelişkili Kuramlar, Çeviri: Vahid Bozorghi ve Alireza Tayeb, Tahran: Ghomes yayınları, Üçüncü Basım, 2004, p: 151

[22] Morad Kaviani ve Hadi Vaisi, İran'ın Güney ve Güneydoğu Asya'ya Gaz İletimi (Fırsatlar ve Tehditler), Tahran: İran Jeopolitikleri Derneği 2. Kongresi, 2005, p. 298.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Bu bölge, Küresel enerji piyasalarındaki etkileyici varlığına rağmen, bölge henüz potansiyeli ile orantılı bir yer bulmamıştır. Bölgedeki ülkeler, 2004 yılında dünyanın kanıtlanmış ham petrol rezervlerinin % 63 ünden fazlasını oluşturuyordu. Ancak küresel üretimin sadece % 27 si ve ham petrol ihracatının % 41 i bu ülkelerden geldi.

Petrol için küresel talep 2010 dan 2025 e kadar yılda % 1,9 artarak, 2010 da günlük 94,4 milyon varil 'den 2025 te günlük 119,2 milyon varile yükselecek. Özellikle petrol ve doğal gaz sektöründeki bu enerji talebini karşılamak için Körfez bölgesinin stratejik önemi önümüzdeki 20 yıl içerisinde daha da artacaktır.

Bu statiklere baktığımızda, Basra Körfezi, iki önemli yönden uluslararası güçlerin ön saflarındadır. Birincisi, küresel ekonomide önemli rolünü sürdüren enerji, önümüzdeki 40 yıl içinde rolünü sürdürmeye devam ediyor. İkincisi, Basra Körfezi coğrafyasını dünyanın iletişim koridorlarının ağırlık merkezi haline getiren olağanüstü iletişim pozisyonudur.[23]

Dünyanın en önemli depolardan ve en büyük hidrokarbon deposundan biri, bölgedeki petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisini ve küresel doğal gaz rezervlerinin üçte birini sağlayan Basra Körfezi'dir. Hazar Denizi'nin enerji rezervlerini Körfez enerji rezervlerine eklediğimiz takdirde, dünyadaki sabit edilmiş dünya petrol rezervlerinin % 70 i ve doğal gaz kaynaklarının %40 dan fazlası Rusya ve Kazakistan'ın güneyinden Suudi Arabistan'a ve Birleşik Arap Emirlikleri kadar yumurta şeklinde bir alanda yer alıyor. Geoffry Kemp bu elipsoidal bölgeye "stratejik enerji oval" bölgesi adlandırıyor.[24]

Stratejik enerji ovalı ve Basra Körfez bölgesinin jeopolitiğine etkisi:

Bu bölgenin büyük petrol ve doğal gaz kaynaklarının, Doğu'daki Hindistan, Çin, Japonya, Asya kaplanları (Singapur, Malezya, Hong Kong, Tayvan) ve Batı'daki Avrupa sanayi ülkeleri gibi sanayileşmiş ülkeler tarafından kuşatıldığı unutulmamalıdır. Önemli olan, Güney ve Güney Doğu Asya'nın uluslararası arenada güçlü hale gelmesi ve küresel arenada güçlü oyuncular olarak gelişmesidir. Bu nedenle, Hindistan ve Çin ülkelerinin İran başta olmak üzere Basra Körfezi enerji merkezlerine kolay erişimi, giderek daha fazla endişe kaynağı olmuştur. Dünya enerji sepetindeki büyüyen doğal gaz, Basra

[23] Majid, Younesian ,2005, Avrupa Birliği ile GCC ticaret ilişkileri - iki yönlü anlaşma, Orta Doğu kitabı, 4 Tahran: Abrar Çağdaş Tahran Kültür Araştırmaları Araştırma Enstitüsü, Eylül 2005, p: 92

[24] Jeffrey Camp, Robert Harquay, 2004, Orta Doğu Stratejik Coğrafyası, Seyyed Mehdi Hosseini Matin tercümasi,, Tahran: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004, pp. 13-14.

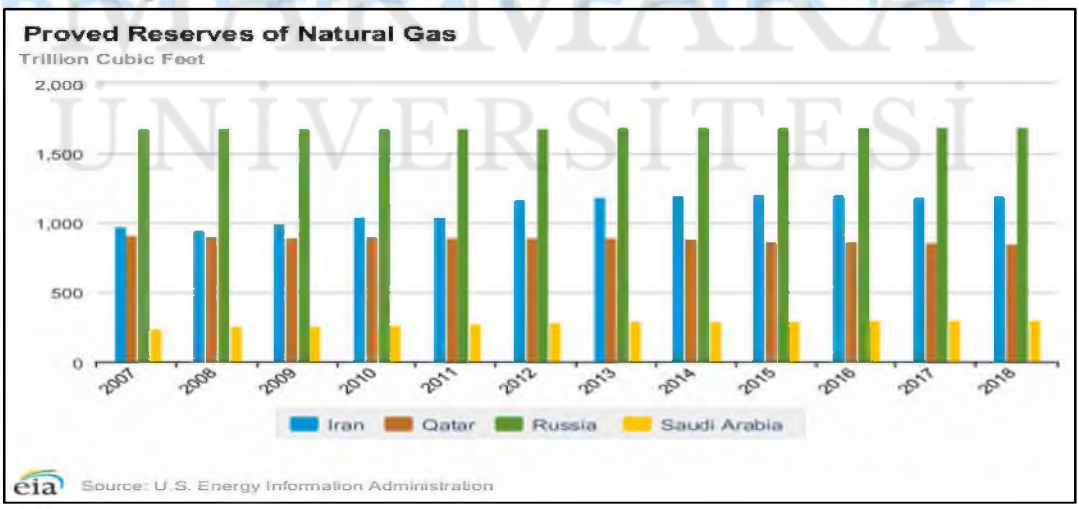
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Körfezi'nin rolü, her zamankinden daha fazla dünyanın jeopolitik ve Joe-ekonomik ilişkilerinin merkezindedir. Bunun bir nedeni de, Kafkasya bölgesindeki Rusya ve Batı'nın, özellikle Gürcistan ve Doğu Avrupa'nın jeopolitik (Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde ABD füze kalkanı dağıtımı ve Bela Rus'ta Rus füze kalkanlarının konuşlandırılması konusunda) zorluklarıdır. Bu, Rusya'dan Avrupa'ya gaz boru hatlarının güvenliğini tehdit etti.

Stratejik ovalın gaz rezervleri:

Oval bölgenin önemine baktığımızda içeresindeki ülkelerden üçü yani Rusya, İran ve Katar, küresel gaz rezervlerinin yüzde 55 ini elinde tutuyor. Orta Doğu, %40 bir oranla Basra Körfezi bölgesinde yer alan küresel rezervlerin % 40,5 ini elinde tutuyor. Bu durum, son yıllarda İran ve Suudi Arabistan'daki gaz tablolarının keşfi ile birlikte artan bir eğilim gösteriyor. Buna göre, Körfez havzası dünyanın en büyük merkezi gaz rezervleri olarak kabul edilir. Öte yandan, dünya petrol rezervlerinin 28.18 trilyon metreküp (%15,5) ile İran, bölgedeki ülkeler arasında en büyük rezervler arasında ve Rusya'dan sonra dünyanın ikinci büyük ülkesi arasında yer alıyor. 25.36 trilyon metreküp ve dünya gaz rezervlerinin % 14 üne sahip olan Katar, dünyanın üçüncü büyük doğal gaz tedarikçisi konumundadır. Basra Körfezi'nde, "Güney Pars Gaz Sahası", İran ve Katar arasındaki ortak sınırda yer alan ve İran'ın güney sahiline 100 km uzaklıkta bulunan, bölgenin ve dünyanın en büyük gaz rezervuarıdır.

Tablo 8: ispat edilmiş doğal Gaz ve Rezerveler

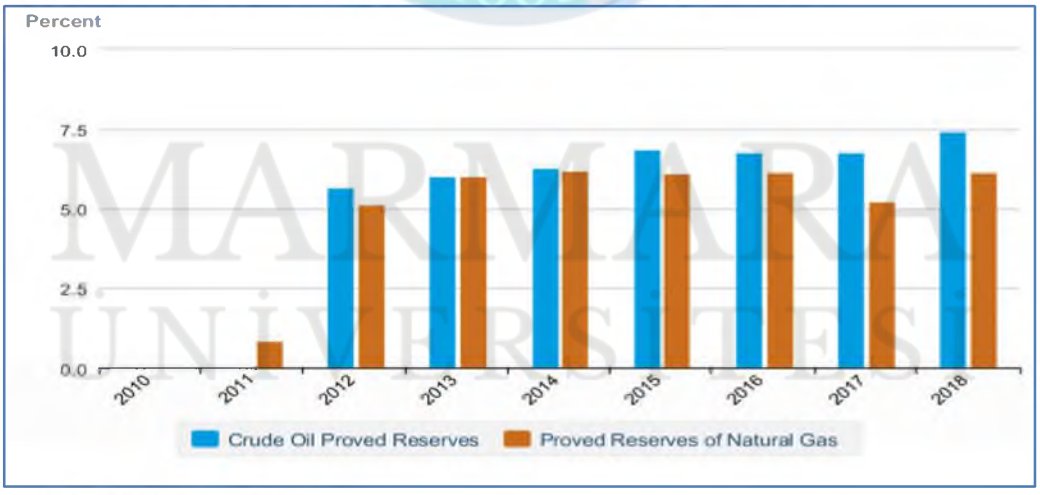
Doğal Gaz ve Basra Körfez için Beklentiler:

Dünyanın en büyük gaz havzaları üç bölgeye ayrılabilir: 1. Basra Körfezi 2. Batı Sibirya 3. Orta Asya (Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan), sırayla, 40 (64 trilyon metreküp), 6,24 (22 trilyon metreküp) ve 3,4 trilyon (7,7 trilyon metreküp) ile toplam %68,9 yani 59 trilyon metreküp dünya doğal gaz rezervlerine sahiptir.

Bu üç büyük gaz rezervuarı, İran ve Orta Asya merkezli bir Ovalın Avrasya kuzey-güney ekseninde (Rusya'nın kuzeyinden Basra Körfezi'nin güneyine doğru) yer almaktadır. Bu eliptik alan, dünya gazının% 68,9 unu temsil etmektedir. Bu devasa gaz rezervleri, AB, Güney ve Güney-Doğu Asya'daki iki büyük pazar arasında yer almaktadır.

Uluslararası Enerji Ajansı tahminlerine göre, 2015 yılında dünya doğal gaz rezervlerinin hacmi, son 20 yılda ikiye katlanan 181 trilyon metreküpten (6405 milyar metreküp) daha fazladır ve bu miktar dünya pazarına gelecek 66 yıllığına kadar cevap verebilecektir. Doğal gaz için küresel talebin yıllık % 2,3 lük bir artışla artacağını varsayarsak, bu rezervler önümüzdeki 40 yıl için küresel piyasa talebini karşılayacaktır.[25]

Tablo 9: Basra Körfez'inde Petrol Ve Gaz Rezerv Oranı- 2018

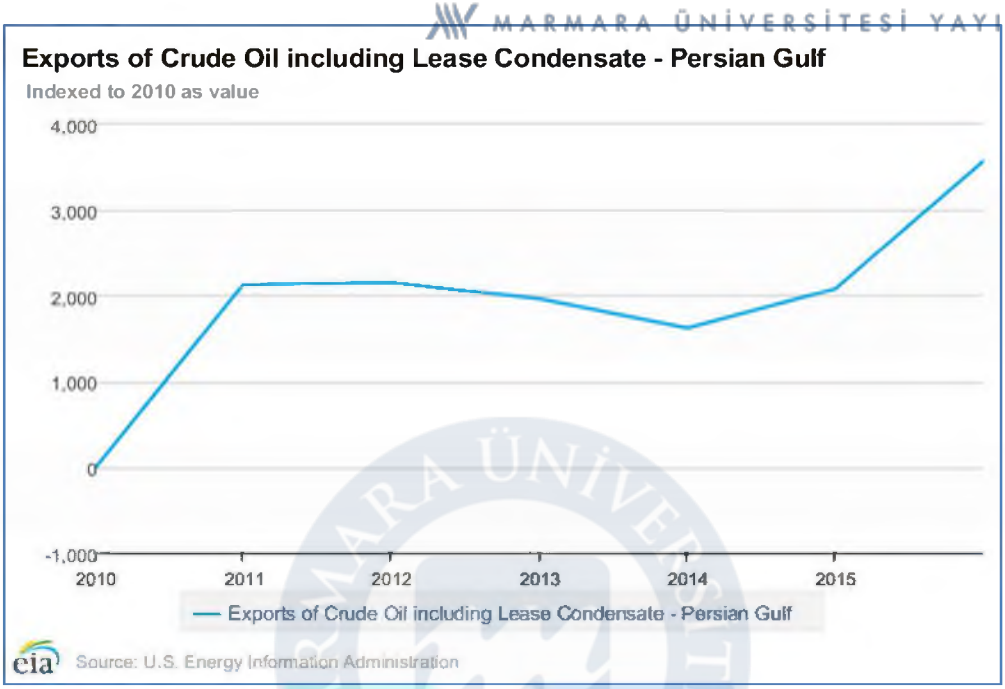

Kaynak: www.eia.gov

Tablo 10: Basra Körfezi'nin Enerji İhracat Oranı

[25] International Energy Agency(IEA), World energy outlook, (Paris: OESD, 2004), p: 135

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Kaynak: EIA, 2018

Basra Körfezi bölgesi, dünyadaki doğal gaz rezervlerinin % 40 ına sahip olmasına rağmen, dünya üretiminin sadece% 34,3 ünü oluşturmaktadır. İran'ın dünya üretiminin üçte biri olmasına rağmen, bu üretiminin çoğu iç pazara gidiyor. Güney Pars havzasının aşamalarını tamamlayarak, küresel pazarların Basra Körfezi ve İran'ın gaz enerjisine talebinin artırması bekleniyor.

Dünya tüketim pazarlarında Basra Körfezi'nin doğal gaz payı:
İran Körfezi 2030 da en büyük gaz ihracatçısı olacak ve 2002 de 30 milyar metreküpten 2030 da, 304 milyar metreküpe varacağı beklenmektedir ve bu dönemde % 4,2 oranında büyüyecek. Doğal gaz ihracatının toplam küresel üretimden aldığı pay, 2002 yılında % 14 iken, 2030 yılında % 42 ye ulaşacaktır.[26] Hindistan ve Pakistan'ın, Çin ve Japonya, yanı sıra Avrupa Birliği'nin Basra Körfezi'nden, özellikle, İran'ın boru hatları ve LNG sinden doğal gaz ithal etmek için yaptıkları görüşmelerin ardından, Basra Körfezi doğal gaz sektöründeki tahminleri ve küresel istatistikleri etkilemiştir.

Dünya enerji taşımacılığında Basra körfezi ve Hürmüz Boğazı'nın önemi:
Petrolün deniz taşımacılığı için dünyadaki chokepointlar ya trafik noktaları

[26] International Energy Agency (IEA), 2004, p: 131

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
(Trafik veya başka bir hareketin kolaylıkla bloke edilebildiği bir nokta) küresel enerji güvenliğinin kritik bir parçasıdır. Dünya petrol ve diğer sıvı üretimlerinin yaklaşık % 61 i 2015 yılında deniz yollarından taşınmıştır.[27]

ABD Enerji Enformasyon İdaresi (EIA), Dünya deniz trafik noktalarını, yaygın olarak kullanılan küresel deniz rotaları boyunca dar kanallar olarak tanımlamaktadır, bazıları o kadar dardır ki, aralarında gezinebilen geminin boyutuna kısıtlamalar getirilmiştir. 2015 yılında, dünya petrol ve diğer sıvı tedariki günde 96,7 milyon varil (B/D) oldu. EIA, bu miktarın yaklaşık% 61 inin (58,9 milyon B/D) deniz ticareti yoluyla gerçekleştiğini tahmin etmektedir. Buna bağlı olarak, uluslararası enerji piyasaları güvenilir ulaşım yollarına bağlıdır. Bir taşımacılık yolu geçici olarak olsa da onu engellemek, toplam enerji maliyetlerinde ve dünya enerji fiyatlarında önemli artışlara yol açabilir.

Chokepoint ayrıca petrol tankerlerini Korsanlar tarafından hırsızlıklar, terörist saldırılar, savaşlar veya düşmanlıklar şeklinde siyasi huzursuzluk ve petrol sızıntılarına yol açabilecek kazalara karşı savunmasız bırakıyor.

Yedi önemli chokepoint noktası, küresel deniz yoluyla taşınan petrol taşımacılığı için başlıca ticaret yollarının bir parçasıdır. Petrol geçişinin hacmine göre, Basra Körfezi'nden çıkan Hürmüz Boğazı ve Malaga Boğazı (Hint ve Pasifik Okyanuslarını birbirine bağlayan) dünyanın en önemli stratejik noktalarındandır.

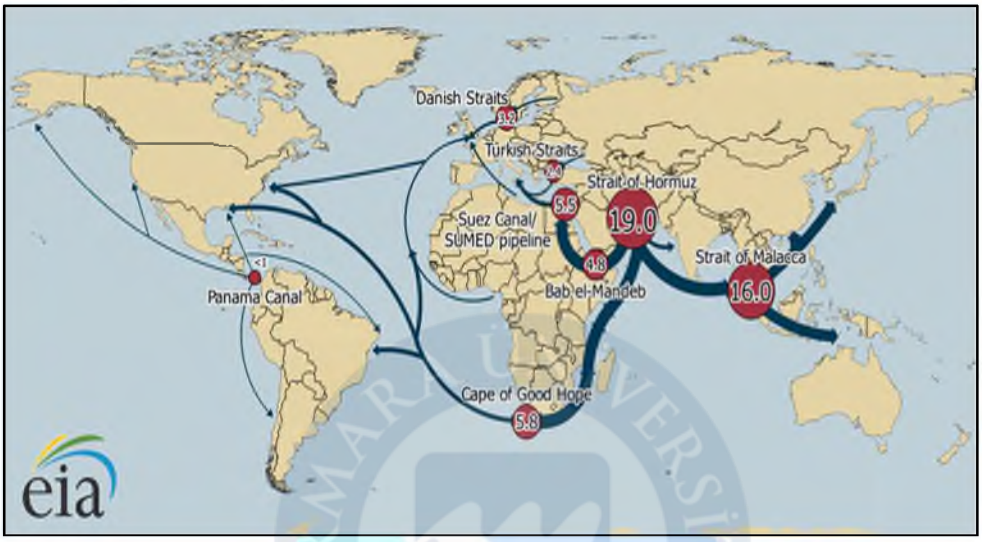
Umman ve İran arasında bulunan Hürmüz Boğazı, Basra Körfezi'ni Umman Körfezi ve Arap Denizi ile birleştirir. Hürmüz Boğazı, dünyanın en önemli, petrol geçiş noktasıdır, çünkü 2015 yılında günde 17 milyon varil olan günlük petrol akışı, tüm deniz yoluyla işlem gören ham petrol ve diğer sıvıların %30 unu oluşturuyor. Bu hayati chokepoint'den geçen hacim 2016 yılında 18,5 milyon B/D seviyesine yükseldi. BP'nin 2016 Dünya Enerji İstatistikleri İncelemesine göre Katar, 2016 da Hürmüz Boğazı'ndan yılda 3,7 trilyon metreküplük sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihraç etti.[28]

[27] U.S. Energy Information Administration analysis based on United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD/RMT/2016), *Review of Maritime Transport 2016*, table 1.4a, page 8

[28] BP, Statistical Review of World Energy 2017 (June 2017).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 11: Volume of Enerji products transported through world chokepoints, 2011-16 (million B/D)

Location	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Strait of Hormuz	17.0	16.8	16.6	16.9	17.0	18.5
Strait of Malacca	14.5	15.1	15.4	15.5	15.5	16.0
Suez Canal and SUMED Pipeline	3.8	4.5	4.6	5.2	5.4	5.5
Bab el-Mandeb	3.3	3.6	3.8	4.3	4.7	4.8
Danish Straits	3.0	3.3	3.1	3.0	3.2	3.2
Turkish Straits	2.9	2.7	2.6	2.6	2.4	2.4
Panama Canal	0.8	0.8	0.8	0.9	1.0	0.9
Cape of Good Hope	4.7	5.4	5.1	4.9	5.1	5.8
World maritime oil trade	**55.5**	**56.4**	**56.5**	**56.4**	**58.9**	**n/a**
World total oil supply	**88.8**	**90.8**	**91.3**	**93.8**	**96.7**	**97.2**

Note: Data for Panama Canal are by fiscal year.

Sources: U.S. Energy Information Administration analysis based on Lloyd's List Intelligence, Panama Canal Authority, Argus FSU, Global Trade Tracker, BP Statistical Review of World Energy, IHS Waterborne, Oil and Gas Journal, Suez Canal Authority, and UNCTAD, using EIA conversion factors [4]

Kaynak: EIA

Baypas seçenekleri olarak mevcut boru hatları:

Hürmüz Boğazı'nı baypas etmek için en olası seçenekler şu anda çalışmıyor. Sadece Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Basra Körfezi dışında ham petrol gönderebilecek ve Hürmüz Boğazı'nı aşmak için ilave boru hattı kapasitesine sahip boru hatlarına sahiptir. Suudi Arabistan, Suudi Arabistan'ı Abqaiq kompleksinden Kızıl Deniz'e kadar uzanan Doğu-Batı Boru

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Hattı olarak da bilinen 746 millik Petrolüne sahiptir. Suudi Arabistan'ın Hürmüz Boğazı'nı 1 milyon B/ D'den 2,8 milyon b / Gün'e geçmesi için yedek boru hattının kapasitesini artırdı, ancak bu hacim sadece sistem tam isim plakası kapasitesinde çalışıyorsa elde edilebilir. Suudi Arabistan, aynı zamanda 290.000 B/D kapasiteli Abqaiq-Yanbu doğal gaz sıvı boru hattını da işletiyor. BAE, Habshan'dan Umman Körfezi'ndeki Fujairah limanına giden ve Ham Petrol gönderilerinin Hürmüz Boğazı'nı aşmasına izin veren Abu Dabi Ham Petrol Boru Hattı'nı (1,5 milyon B/D) işletiyor.

Suudi Arabistan'da (IPSA) 1.65 milyon b / d, Irak Petrol Boru Hattı (Benzinine paralel olarak çalışan Benzin istasyonuna) (Petrolüne akan 11 pompa istasyonu) Suudi Yanbu'nın hemen güneyinde bulunan Mu'ajjiz limanına Arabistan, Irak'tan Kızıldeniz'e 1,65 milyon b / d ham petrol taşımak için 1989 yılında inşa edildi. 2001 yılının Haziran ayında, Suudi Arabistan, IPSA'nın mülkiyetini Irak'ın borçları için tazminat olarak ele geçirdi ve enerji santrallerine doğal gazı nakletmeye dönüştürdü. Suudi Arabistan'daki Qaisumah'dan Lübnan'daki Sidon'a veya Irak ile Türkiye arasındaki stratejik bir petrol boru hattından geçen Trans-Arabistan Boru Hattı (TAPLINE) gibi diğer boru hatları, savaş hasarı, kullanım dışı bırakma veya siyasi anlaşmazlıklar nedeniyle yıllarca hizmet dışı bırakılmıştır.[29]

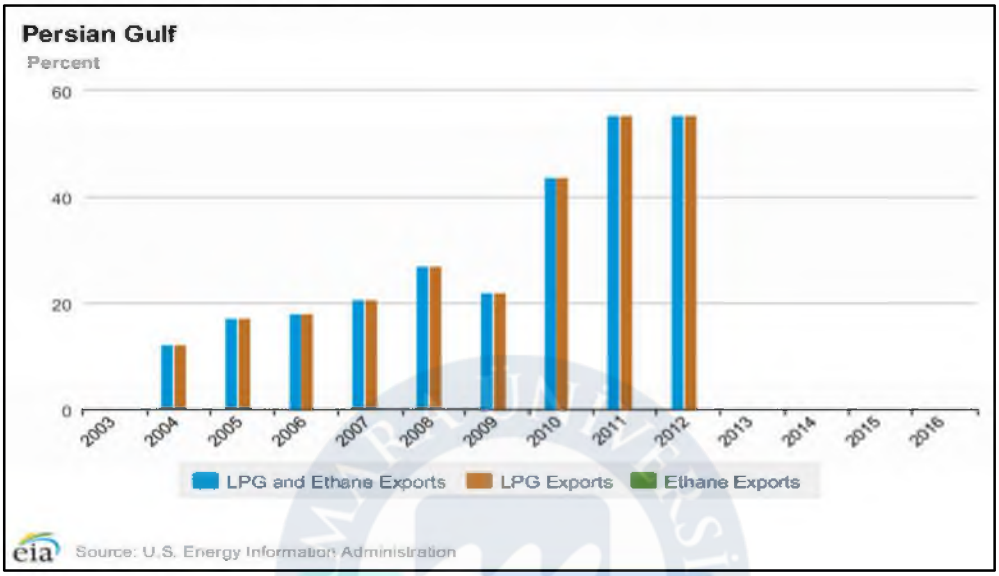
Tablo 12: Hürmüz Boğazı Haritası

kaynak: US. Departman of State, 2018

[29] EIA, World Oil Transit Chokepoints, July 25, 2017, P: 5

Tablo 13: Basra körfez'in LPG

Kaynak: EIA, 2018

Türkiye'nin Enerji Güdümlü Diş Politikasında, Ortadoğu:

Irak'ın İran ve daha sonra Kuveyt ile olan savaşı, Basra Körfezi bölgesinde artan askeri varlık, nihayet Amerika'nın Irak işgali, hepsi dünya ve bölge ülkelerinin enerji ihtiyacına dayanıyordu.

Bu arada, Türkiye, petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından zengin ülkelere ve bölgelere bitişik olması nedeniyle, son yıllarda aktif enerji diplomasisi peşinde koştu ve dünya petrol ve doğal gaz kaynaklarının transit ve tüketim ekseni olma yolunda ilerliyor. Türkiye önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarından yoksundur, ancak İran, Irak ve Suriye gibi petrol ve doğal gaz komşu ülkeler yanında bulunmaktadır. Bu yüzden Orta Asya (Türkmenistan ve Kazakistan), Kafkasya (Azerbaycan Cumhuriyeti) ve Rusya'da petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'daki tüketici pazarlarına aktarılması için en iyi ve uygun maliyetli yollardan biridir.

2008 yılında, Türk Dışişleri Bakanlığı ulusal enerji stratejisini yayınladı. Bu belgede Türkiye'nin Orta Asya, Kafkaslar, Orta Doğu, Balkanlar ve Rusya'nın enerji iletim merkezi haline dönüşümü üzerinde duruldu.[30]

Bu enerji odaklı dış politikanın faydaları çeşitli şekillerdedir. İlk sebep, Türkiye'nin artan petrol ve doğal gaz ekonomisine olan talebidir. Bu şekilde,

[30] Shoaib Bahman, Bölgesel enerji merkezi, Türkiye'nin büyük isteği, http://alwaght.com/fa/News/20968/, site izlenme tarihi: 11:10:25 Perşembe, 15 Eylül 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ülkenin enerjiye bağımlılığının genişlemesi engelleniyor. İkinci neden, Türkiye'nin Avrasya enerji politikalarında ağırlık kazanma arzusudur ve böylece Washington ve Brüksel'deki konumunu artırabilir.
Türkiye'nin yeni dış politikasında bir diğer amaç, başta İran ve Rusya olmak üzere bölgesel güçlerin desteğiyle, çevrelerinde ekonomik refah ve politik istikrar yaratmakta ve mevcut gelişmelere ilk tepkisi, izolasyoncı dış politika ilkelerini terk etme hedefi ile Irak, İran ve Rusya dâhil olmak üzere komşularıyla olan ilişkisini arttırmaktır. Bunla birlikte, Türkiye, Rusya ve İran'ı Avrasya Enerji Ticaret Döngüsü içinde kalmaya desteklemektedir.

Türkiye'nin makro enerji politikasında' Basra Körfezi:
Türkiye ideolojik ve Joe-stratejik ihtiyaçlar nedeniyle, bölgesel ve küresel rolünü artırmaya çalışmaktadır. Türkiye'nin yeni dış politika tasarımcısı Davutoğlu, Türkiye, Cumhuriyeti'nin 100. yıldönümü olan 2023 yılına kadar, dünyanın önde gelen on ve en gelişmiş ülkelerinden biri olması gerektiğini söyledi ve bu hedefe ulaşmak için ABD, Avrupa Birliği ve İslam dünyası ile iyi ve yapıcı ilişkiler kurmak esastır.[31] Aslında, bu görüşe göre, yeni devlet, Türkiye'ye yeni bir kimlik kazandırdı ve Ortadoğu'ya bakışını genişletti.
AB'nin Türkiye'nin bu birliğe katılımına olan muhalefetinin devam etmesi, ayrıca, bölgedeki büyük siyasi güvenlik gelişmelerinin ortaya çıkma nedeniyle, Türkiye'nin dış politika stratejisi, Basra Körfezi, Güney Asya, Yakın Doğu, Filistin, Lübnan ve Orta Asya ve Kafkaslar gibi bölgelerde politik ve ekonomik konumunu artırmayı hedeflemektedir.
Bu alanlar, enerji ve politik güvenlik konularının coğrafyası nedeniyle AB için önemlidir. Bu stratejinin amaçlarından biri de, bu politikanın uygulanmasıyla, Avrupa Birliği'nin başta enerji güvenliği olmak üzere çok çeşitli konularda Türkiye ile daha fazla işbirliğine ilerleyeceğidir. Davutoğlu, AB'nin Türkiye olmadan eski ve pasif bir oyuncu olarak kalacağına inanıyor.
Bu nedenle, Avrupa'yı doğuya bağlayan tek nokta Türkiye olabilir. Türkiye'nin varlığıyla Doğu'nun enerjisi Basra Körfezi ve İran üzerinden Avrupa'ya aktarılacak ve küresel denklemlerde Avrupa Birliği'nin rolü artacaktır.[32]
Türkiye, Rusya, Hazar bölgesi ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya gaz ve petrol

[31] Loannis N. Grigoriadis, 2010, "Matching Ambitions with Realities: Turkish Foreign Policy in the Middle East," ELIAMEP - Middle Eastern Studies Programmed, December 2010, p.7, available at: http://www.eliamep.gr/en/wp-content/uploads/2010/12
[32] Kayhan Barzegar ,2009, "İran ve Türkiye Arasındaki Stratejik İlişkiler", IRNA ile Röportaj, İran İslam Haber Ajansı, 27 Şubat 2009.

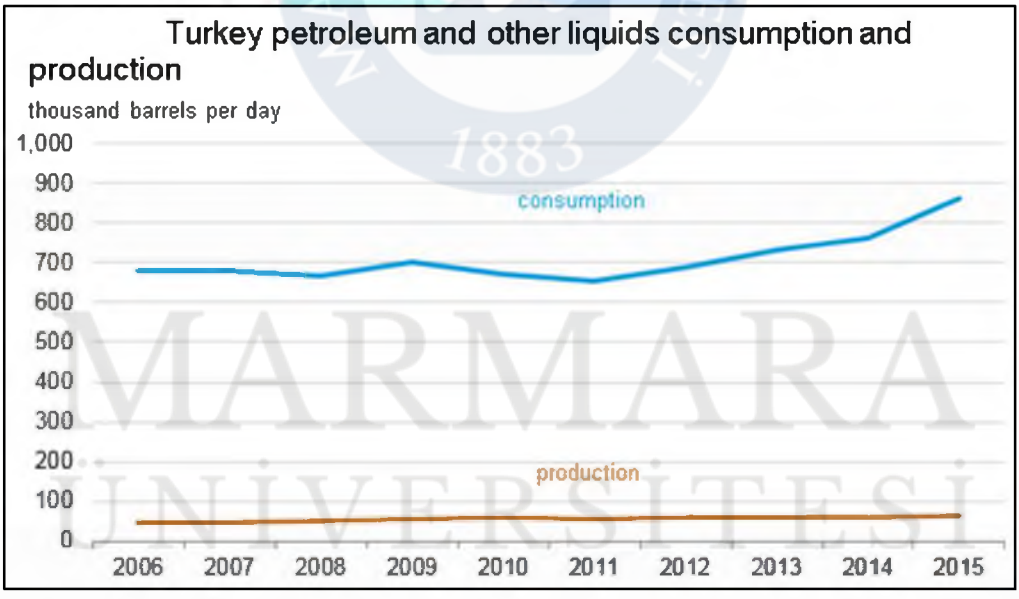
MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ihracatının merkez olmasını planlamaktadır. Ankara'nın hedefi, gaz ve petrol üreten bölgeler ile Avrupa pazarları arasındaki geçişin ana odak noktası olmaktır. Dolayısıyla, Türkiye'de çok sayıda gaz ve petrol boru hattı olmasına rağmen, Ankara bu hatların sayısını artırmak istiyor. Bu nedenle, her birinin durumu, Türk hükümetinin izlediği planlarla birlikte önemlidir.

Türkiye'nin enerji sektöründeki konumu:

1 Ocak 2016 itibariyle, Petrol ve Gaz Dergisi (OGJ) Türkiye'nin ülkenin güneydoğu bölgesinde yer alan 312 milyon varil petrol rezervlerini tahmin etmiştir. Türkiye'nin petrol ve diğer sıvı üretimi, 1991 yılında günde 85.000 varil (B/ D) seviyesinde zirveye çıktı, ancak her yıl üretim azaldı ve 2004 te 43.000 b / d seviyesine indi. Türkiye'nin 2004 yılından bu yana sıvı yakıt üretimi artmasına rağmen, ülkenin üretimi her yıl tükettiği miktardan çok daha azdır.[33]

Tablo 14: Turkey's petrol consumption in 2015

Kaynak: EIA, 2017, p: 4

Türkiye'nin petrol Tüketimi ve ithalatı:

2015 yılında Türkiye'nin toplam sıvı yakıt tüketimi ortalaması yaklaşık 860.000 b / d olmuştur. Toplam sıvı yakıtların % 90 ından fazlası ithalattan

[33] *Oil & Gas Journal*, "Worldwide Look at Reserves and Production," (December 7, 2015) p. 22.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

geldi. 2015 yılında Türkiye'nin ham petrol ithalatının çoğu Irak ve İran'dan geldi. Bu, ülkenin ham petrolünün % 60 ından biraz daha fazlasını temin etti. Türkiye'nin ham petrolünün en büyük kaynak ülkesi olan Rus ham petrolü, Asya pazarlarına giderek gittikçe azaldı.[34]

Türkiye'nin gaz Tüketimi ve ithalatı:

Türkiye'de doğal gaz tüketimi geçtiğimiz on yılda hızla artmış ve 2014 yılında 1,7 trilyon küp yüksekliğe Tcf ulaşmıştır. 2015 yılında tüketim de 2014 seviyesinden 0,1 Tcf'nin altına düşerek 1,7 Tcf seviyesinde gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü büyümesi ve artan elektrik tüketiminin talebi artırmaya devam etmesiyle tüketim büyümesinin güçlü seyretmesi beklenmektedir.[35] 2015 yılında, Türkiye toplam doğal gaz arzının% 99 unu oluşturan 1,7 Tcf doğal gaz ithal etmiştir. LNG ve çoklu boru hattı bağlantıları sayesinde, Türkiye makul çeşitlilikte bir tedarik karışımına sahiptir. Ancak, Rusya'nın Gazpromu, 2015 yılında Türkiye'nin toplam doğalgaz arzının % 56 sını oluşturan en büyük tek tedarikçidir.[36] Türkiye, Rusya'nın Almanya'dan sonra en büyük ikinci doğal gaz ihracat pazarıdır. 2015 yılında BOTAŞ, sadece 22 Bcf doğalgaz ihraç etmiştir.[37]

Türkiye'de doğal gaz tüketimi ve Türkiye'nin ihracatı da arz kesintilerine karşı oldukça savunmasızdır. Türkiye'ye doğal gaz ithalatı, Türkiye'ye ihraç edilen ülkelerde ithal boru hatlarına veya soğuk hava koşullarına karşı yapılan isyancı saldırılar nedeniyle sıklıkla azaltılmış veya geçici olarak askıya alınmıştır. Rusya, birçok kez gerektiğinde Türkiye'ye ekstra doğal gaz göndermiştir.

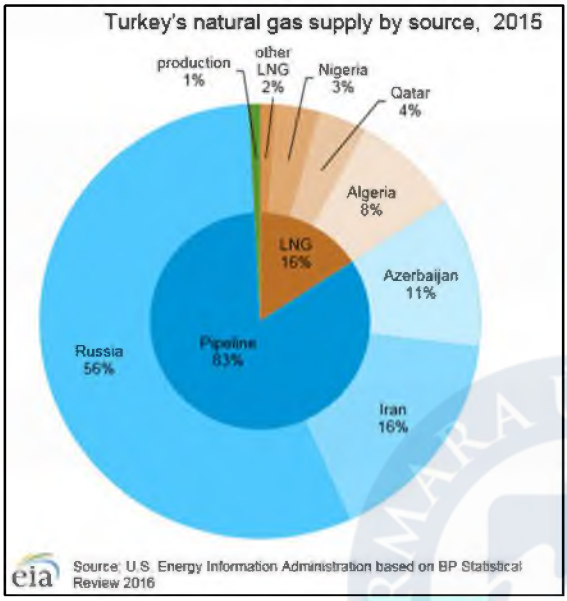
Tablo 15: 2016 yılında doğal Gaz ithalatı

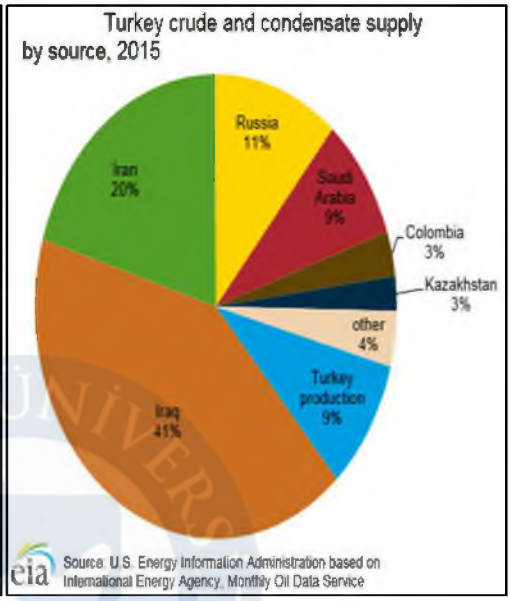
	Rusya	Iran	Azerbaycan	Algeria	Nigeria	Spot LNG	Total
BCM	24.5	7.7	6.5	4.3	1.2	2.1	46.4
%	53	17	14	9	3	5	100

Kaynak: G. Rzayeva, Research Associate OIES, April 2018, p: 2

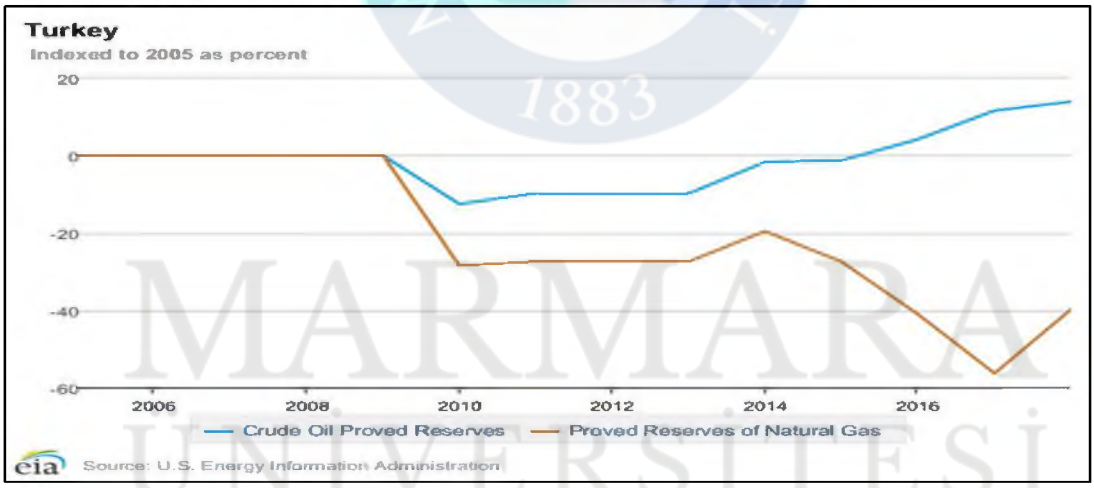
[34] IEA, Monthly Oil Data Service, accessed Last Updated: February 2, 2017
[35] International Energy Agency, World Energy Balances, 2016 Preliminary Edition, accessed August 24, 2016.
[36] Cedigaz, Natural Gas Statistical Database, accessed August 25, 2016
[37] BOTAŞ, Natural Gas Export, accessed August 24, 2016.

Tablo 16: Türkiye'nin Gaz tedarikçileri

Tablo 17: Turkey's Natural gaz and petrol Reserves in 2018

Kaynak: EIA: 2018

Türkiye ve Enerji Merkezine dönüşme stratejisi:

Bir ülke enerji merkezi olması için, en az, Fiziksel bir enerji merkezi, önemli enerji altyapısı, boru hatları ve rafineriler, depolama birimleri, terminaller, petrokimyasal fabrikalar, gaz sıvılaştırma tesisleri gibi tesislerin olması gerekmektedir.

4646 (2001) sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu, tedarikçiler için gaz arz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
güvenliği standardını belirlemektedir. Gaz ithalatçıları (spot LNG ithalatçıları hariç), yıllık doğal gaz ithalatının % 10 una karşılık gelen gaz depolama kapasitesine sahip olmak zorundadır, ancak depolarda bu miktarda doğal gaz bulundurmaları zorunlu değildir. Bu kanunun ışığında, iletim sistemi işletmecisinin (BOTAŞ Şanzıman bölümü) ve doğalgaz arzındaki sıkıntılarda dağıtıcı ve ithalatçı gibi şirketlerin faaliyetlerini düzenlemek üzere İletim Şebekesi Çalışma Prensipleri (Network Code) Enerji Market Regülatör Authority (EMRA) tarafından onaylanmıştır. Kurallara göre, BOTAŞ İletim bölümü, EMRA'nın denetimi altında arz kesintisi sırasında öncülük edecektir. EMRA ve General Direktöre of Petrolüm Affairs (GDPA) sekretarya olarak koordine edilir ve Türkiye Ulusal Acil Durum Stratejik Organizasyonunun (NESO) temelini oluşturur. Petrol Piyasası Kanunu, NESO'nun kurulması için yasal dayanak sağlar.[38]

MENER[39] tarafından hazırlanan 2010-2014 dönemini kapsayan Türkiye için Stratejik Plan, 2015 yılına kadar Akdeniz'in Ceyhan limanını tamamen entegre bir merkez haline gelebileceğini kaydetti.[40] Fiziksel bir enerji merkezi haline gelen bir devlet için stratejik, politik ve ekonomik faydalar vardır.

Türkiye'nin büyük bir Avrasya enerji merkezi haline gelme hedefi vardır. 2016 yılında inşaat halindeki birkaç boru hattı ile Türkiye, artan doğal gaz tüketimini daha iyi karşılamak ve Avrupalı tüketicilere daha fazla doğal gaz taşımak için boru hattı sistemini genişletmektedir. Uluslararası ve bölgesel politika, sınırları aşan herhangi bir boru hattında rol oynamaktadır.[41] Rusya-Ukrayna ilişkileri, Rusya-AB ilişkileri ve Rusya-Türkiye ilişkileri, Gazprom'un planlanan Türkiye akış hattında önemli bir role sahip oldu. Türkiye, Kürt Bölgesel Yönetimi ve Irak merkezi hükümeti arasındaki ilişkiler, muhtemelen Kuzey Irak'tan Türkiye'ye bir boru hattı inşa etme planlarını etkileyecektir. Türkiye, boru hatları ile taşınan petrol ve doğal gaz için önemli bir merkez olma potansiyeline sahiptir. Bazı önemli bağlantılar zaten mevcut:

- Rus gazı için Blue Stream: 2003 yılında açılan Blue Stream, 2007 yılında 10 milyar metreküp gaz teslim edeceği ve 2010 yılında 16 milyar metreküp kapasiteye ulaşacağın planlandı.

- Hazar petrol ve gazı için BTC: Türkiye'nin enerji merkezine dönme potansiyeli, 2006'nın Mayıs ayında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol

[38] International Energy Agency, Oil And Gaz Security Türkey, OECD/IEA, 2013, p: 16
[39] the Ministry of Energy and Natural Resources (MENR)
[40] Strategic Plan (2010-2014), op cit. p. 31.
[41] Gazprom, Gas pipelines; GazpromExport, Turkey, Transportation, and Projects; Natural Gas Europe, Turkey's Role as a Mega Energy Hub (December 22, 2014), accessed June 8, 2015

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

boru hattının açılmasıyla önemli ölçüde arttı. BTC, Azerbaycan'dan günde bir milyon varil petrolü Gürcistan üzerinden Ceyhan Türk limanına taşıyabilir.

- Nabucco: Avrupalılar, Rusya'ya güvenmeden Orta Asya ve Hazar enerjisine erişim için çeşitli seçenekler araştırıyorlar. Türkiye-Yunanistan ara bağlayıcısı küçük bir ilk adımdır. Ancak Avrupa'nın enerji güvenliğine ve Türkiye'nin bir enerji merkezi rolünden daha büyük bir fark yaratabilecek olan proje Nobuo'dur. Bu 3,300 kilometrelik boru hattı Türkiye'den Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya geçecek. Tam kapasiteye ulaştığında, AB'ye her yıl 31 milyar metreküp gaz taşıyabilir. Nabucco gazı başlangıçta Azerbaycan'dan, yani Hazar Denizi'ndeki dev Şah Deniz sahasından geliyordu.[42] Ayrıca, Ülkenin doğu sınırında yer alan Türk gözü, Azerbaycan'dan toplam 19,1 mcm / d kapasiteli doğalgaz kabul ediyor. Bazargan'da Gürbulak, İran'dan gelen gazın toplam 28,6 mcm / d olduğu teslim ediliyor. BOTAŞ, Türkiye'nin doğu kesimine Azerbaycan ve İran'dan yaklaşık 14 bcm / yıl gaz ithal etmektedir.

Tabela 15: Turkey's major natural Gaz pipelines

Tesis	Durumu	Kapasite (Tcf)	Toplam uzunluk (mil)	Tedarik bölgeleri	Piyasalar
Tabriz-Dogubayazit	Operating	0.5	1,600	Iran	Turkey
Iraq-Turkey	Proposed	0.4 - 0.7	-	northern Iraq	Turkey and southeast Europe
Arab Gas Pipeline (AGP)	Idled	0.4	630	Egypt	Jordan, Lebanon, and Syria
Interconnector Turkey-Greece-Italy	operating (Turkey-Greece)	0.4	180	Azerbaijan, Russia, and Iran	Greece
Petroline (East-West Pipeline)	Operating	4.		Saudi Arabia	Red Sea-Greece
Abu Dabi	operating	1.5	-	Emirates	
Iraqi Pipeline in Saudi Arabia (IPSA)	Converted to natural gas	0	0	Saudi Arabia	Iraq and Turkey

Sources: US. Energji Information Administration based on Gazprom, GazpromExport, Natural Gas Europe, BP, Edison, 2018

Türkiye'nin enerji koridorları:

[42] Katinka Barysch, Turkey's role in European energy security, Centre for European Reform, December 2007, p:7

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye, 2017 yılından itibaren Azerbaycan, İran ve Rusya'dan doğal gaz ithal ettiği 146,9 mcm / d (52,9 bcm / yıl) 14 adet teknik ithalat kapasitesine sahip dört adet uluslararası gaz ithalat hattına sahiptir.[43]

Türkiye Enerji Stratejik Planı'na (2010-2014) göre, coğrafi olarak, Ortadoğu, Rusya, Kuzey Afrika, Hazar bölgesi ve Orta Asya'da bulunan dünya petrol ve gaz rezervlerinin üçte ikisine (yüzde 72) yakındır.[44] Türkiye, dünyadaki kanıtlanmış doğal gaz rezervlerine Doğu ve Batı arasında bir enerji koridoru (ya da muhtemel bir merkez) olması için bu Joe-stratejik yakınlığı kullanarak, kendi enerji güvenliğini artırıyor, ayıca, AB'nin enerji güvenliğine katkıda bulunabilir. Gelecekte, Irak'tan ve Akdeniz'den gelen gaz da bağlanabilir.

Genel olarak, Türkiye'den boru hattı iki gruba ayrılabilir: İlk olarak, doğu-batı koridorunda bulunan ve Hazar Denizi'nden ya da Basra Körfezi'nden petrol ve doğal gaz taşıyan hatlar. İkincisi, Rus petrol ve gazını taşıyan Kuzey-Güney koridorudur. Bu bağlamda, Türkiye'nin gaz şebekesini iç tüketim, depolama ve ihracat için bir enerji terminali haline getirmesi gerekiyor.[45] Ayrıca ülkenin dokuz ithal noktası bulunmaktadır: 4 nokta uluslararası boru hatları, 2 LNG terminali, 2 yerli üretim alanı ve bir depolama tesisi.[46]

Devlet şirketi BOTAŞ aracılığıyla Türkiye, uluslararası ortaklarla birlikte iki yeni uluslararası boru hattı projesini gerçekleştiriyor - TANAP ve Türk Stream. Her iki yeni boru hattı projesi, Türkiye'nin arz güvenliğine katkıda bulunacak ve BOTAŞ'ın sistemiyle ekstra gazı almasına ve iletmesine ve gerektiğinde talep artışlarını karşılamasına yardımcı olacaktır. İran-Türkiye boru hattı Blue Stream'in kapasitesini genişletmek için bir plan yok. Azerbaycan'dan olası ek hacimler büyük olasılıkla TANAP üzerinden sağlanacaktır.[47]

Hem yurtiçinde hem de Türkiye'nin çevresindeki komşularda istikrarlı bir siyasi ve ekonomik durum gereklidir. Bunlar "iyi" bir enerji transit durumu için de önemli koşullardır. Türkiye, tedarikçilerin ve tüketicilerin açık, şeffaf ve iyi düzenlenmiş bir rekabetçi pazarda, ticaret yaptığı gerçek bir ticari merkez haline gelebilmesi için gerekli fiziki altyapı kuruması gerekiyor.

Türkiye, 2017 yılından itibaren Azerbaycan, İran ve Rusya'dan doğal gaz ithal ettiği 146,9 mcm/d (52,9 bcm / yıl) toplam teknik ithalat kapasitesine sahip

---

[43] G. Rzayeva, 2017, Turkey's gas demand decline: reasons and consequences, OIES, Research Associate OIES, April 2017, p: 7

[44] Turkish Ministry of Energy and Natural Resources, *Strategic Plan (2010-2014)*, April 2010, p. 29, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar_EN/ETKB_2010_2014_ Stratejik_Plani_

[45] Word bank, 2006, gas storage for turkey December 2007, p: 4

[46] International Energy Agency, Oil And Gas Security Turkey, OECD/IEA, 2013, p: 16

[47] G. Rzayeva, 2017, p: 6

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
dört adet uluslararası gaz ithalat hattına sahiptir. Doğal gaz piyasa yasası 4646'nın (NGML 2001) gaz piyasasının serbestleştirilmesine ilişkin hükmüne rağmen, BOTAŞ'ın ülkeye gaz ithalatındaki hâkimiyeti en az 2026 yılına kadar değişmeden kalacaktır.

Güney Batı Enerji Koridoru: İran ve Irak ile bağlantılar

Türkiye'nin AB Enerji Transfer Merkezi haline gelme planlarından bir diğeri, Arap ülkelerinden Avrupa'ya gazı transfer etme girişimidir. Bu çabalar, 2009 yılından bu yana Ürdün ve Suriye üzerinden Mısır gazının Türkiye'ye ve Avrupa Birliği'nden Avrupa Birliği'ne gönderilmesi için bir Arap boru hattının inşasını içermektedir.[48]

İran ve Irak'a bağlantılar: Türkiye, Irak'tan petrol ve İran'dan gelen gazı ithal etmek için daha küçük boru hatlarına sahiptir. Cezayir ve Nijerya'dan Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki bir LNG terminali ile sınırlı miktarda gaz geliyor. Hâlihazırda tartışılan tüm petrol ve doğalgaz boru hatları inşa edilmişse, Türkiye küresel petrol ihracatının % 10 unu ve küresel boru hattı doğalgaz dağıtımlarının yüzde 15 ini kendi topraklarından geçiyordu.[49]

Türkiye'nin enerji sektöründe olan stratejisindeki sınırları:

Türkiye'nin bölgedeki enerji alanında bir rol oynamaya yönelik ilk çabaları, Sovyet çöküşü ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığı ve dolayısıyla bu alanlarda önemli petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunmasıdır. Türkiye, kayda değer büyüklüğü ayrıca petrol zengini, gaz ve uranyum madenlerinin rezervlerine sahip ülkelere yakınlığına baktığında, önemli enerji kaynaklarından yoksundur. Türkiye'nin ekonomisi, ağırlıklı olarak enerji ve ilgili teknolojilerin ithalatına bağımlıdır. Türkiye % 100 doğalgaza ve % 91 ine bağımlıdır. Bazı petrol analistlerine göre, 2025 yılına kadar enerji sektöründe petrol ve gaz en yüksek talebe sahip olacak ve Türkiye, önümüzdeki yıllarda bölgenin en büyük yakıt kullanıcılarından biri olacağına inanıyorlar.

Hâlihazırda, Türkiye'nin doğal gazının% 65 i Rusya üzerinden tedarik edilmekte ve bir kaynağa olan bağımlılığı ve Türkiye'nin fiyat kontrollerinin eksikliği, önemli stratejik riskler yaratmaktadır. Son yıllarda enerji sektöründe

[48] Gareth Windrow, Realization of Turkey's Energy Aspirations Pipe Dreams or Real Projects?, The Center of the United States and Europe at Brookings — Turkey project, policy paper Number 4, April 2014, p:11

[49] John Roberts, 'Testimony concerning Russia, the Caspian and the EU from an energy security perspective' for the House of Commons foreign affairs committee enquiry into 'Global security: Russia', May 2007. P:4

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
bu ülkenin politikalarından birinin, Rus gazına bağımlılığı azaltmak ve gaz kaynaklarını çeşitlendirmek olduğu sonucuna varılabilir.
Türkiye, fosil yakıt kaynaklarının fakirliği nedeniyle hidrokarbon ithalatına büyük ölçüde bağımlıdır. Günümüzde Türkiye'nin toplam enerji ihtiyacının% 75 ini, özellikle petrol, doğal gaz ve kömür, yabancı kaynaklardan temin edilmektedir.
Türkiye, iç talebi karşılamak için neredeyse sadece gaz ithalatına bağımlıdır ve bu enerji kaynağının kullanımı 2001 ile 2011 arasında üç katına çıkmıştır ve doğal gaz kullanımının 2030 yılına kadar neredeyse iki katına çıkması beklenmektedir. Türkiye'nin enerji tüketimi karmasında doğal gaz tüketimi petrol tüketimini aştı.[50]

Türkiye'nin enerji açıdan Jeopolitik ve Güvenlik Endişeleri:
Türkiye'nin önemli bir enerji geçiş merkezi olması için, ülke içinde ve yakın çevrede bir derece istikrar ve güvenlik olmalıdır. Güvenli ve kesintisiz enerji akışı, enerji güvenliğinin önemli bir bileşenidir. Teröristlerden sabotaj tehdidi veya bölgedeki çatışmanın ortaya çıkma olasılığı, yatırımcıların boru hattı inşaatını finanse etmekten vazgeçirebilir.
2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasındaki çatışma,(Güney Kafkasya Boru Hattı) SCP'nin kısa süreli kapatılması ve Bakü'nün Gürcistan Supsa limanına bağlanan petrol boru hattının üç ay boyunca kapatılmasıyla sonuçlandı. Bunlar, Kafkasya'nın oldukça uçucu bir bölge olarak kalmasına neden oldu.[51]
Azerbaycan ve Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki anlaşmazlık hala çözülmedi.
Uluslararası Kriz Grubu, bölgedeki yenilenen mücadelenin BTC boru hattına ve SCP'ye karşı grevlere yol açabileceğini gözlemledi.
Doğu Akdeniz'deki Joe-stratejik kaygılar, Türkiye'nin enerji geçişi haline gelme emelleri üzerinde en azından sınırlı bir etkiye sahip olabilir. 2011 de geçtiğimiz günlerde Amerikan şirketi Nobel Energy'nin Kıbrıslı Rumlar için kapalı bir kıyı şeridinde sondaj yapmaya başladığı sırada yükselen petrol ve gaz arama hakları üzerindeki Lefkoşa ve Ankara arasındaki gerilim arttı.[52]
Türkiye'yi, İran ve Irak ile birleştiren petrol ve doğal gaz boru hatları, Bağdat'taki merkezi hükümete karşı Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) güçleri ve

[50] The US. Energy Information Administration,2013
[51] International Crisis Group, *Nagorno-Karabakh: Risking War*, Europe Report 187 (Tbilisi and Brussels: International Crisis Group, 2007), p. 14.
[52] Michael Emerson, *Fishing for Gas and More in Cypriot Waters* (July 24, 2012), p. 4, retrieved November 15, 2012, from http://www.ceps.eu/book/fishing-gas-and-more-cypriot-waters.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
isyancılar tarafından defalarca sabote edildi.
Arap Gaz Boru Hattı inşaatının tamamlanmasını Mısır, Tahran'la nükleer programı üzerindeki gerginliği ve Suriye'deki ihtilafla birlikte önledikten sonra kesintiye uğradı.
Türkmenistan ve İran'dan ilave gaz gelebilir ancak her ikisi de potansiyel tedarikçiler olarak büyük sorunlara sahiptir. 2007 yılında, BOTAŞ, Tahran ile Güney Pars denilen dev bir gaz sahasında 3,5 milyar dolara kadar yatırım yapmak ve İran üzerinden Türkmen gazını Türkiye'ye göndermek için bir mutabakat anlaşması imzaladı. ABD yönetimi, Washington'un İran'a iddia ettiği nükleer silah programına devam etmesini önlemek için İran'a uyguladığı ekonomik yaptırımları sıkılaştırdığı bir dönemde bu hareketi "akılsızca" olarak nitelendirdi.[53]

Türkiye-İran enerji ihracatında olan işbirliği:

1996 yılında, Türk devleti yılda 10 milyar metreküp için İran ile uzun vadeli bir enerji anlaşması imzaladı. Erbakan tarafından imzalanan bir anlaşma. Birkaç gecikmeden sonra 2002 yılında Tebriz'den Ankara'ya giden bir boru hattı tamamlandı. İran doğalgazı 2001 yılında Tebriz-Erzurum boru hattının tamamlanmasını takiben ve 25 yıllık bir süre zarfında 10 bcm/ y'ye kadar teslimata ilişkin 1996 anlaşması doğrultusunda Türkiye pazarına girmiştir.[54]
Geçtiğimiz yıllarda AKP hükümeti, Batılı şirketlerin yaptırımlara giremediği alanlarda sermaye yetersizliğine yatırım yapma fırsatını kullanmayı planlıyor. 2007 ve 2008 de, Türkiye ve İran, İran Pars Alanı'nın gelişimi konusunda bir mutabakat imzaladı. Anlaşmaya göre, Türkiye'nin TPAO, yıllık 35 milyar metreküp ihracat kapasitesine ulaşmak için bu alanı genişletmeli, bu da İran'ın arzına ek olarak İran'ın gazını taşıma kapasitesini artıracak. Ankara, bunun bir parçası olarak, İran'dan Türkiye'ye ve Avrupa'ya, Turing Transit Şirketine gaz taşımacılığına yönelik bir boru hattının inşasına izin verdi. Ancak, İran'ın Avrupa'nın sıkı bir boykotuyla çatışması, gaz için bir hedef bulmayı zorlaştırıyor. Kronik iş sürtüşmesi de ilişkiyi etkiledi. İran'ın mevcut İran boru hattının inşası, her iki taraftaki engeller nedeniyle üç yıldan fazla bir süredir ertelenmiştir. Ancak İran'ın doğalgaz boru hatlarının kesinleşmesiyle, beklenenden daha az güvenilir olduğu kanıtlandı. 2006 yılında, İran kaynakları iç talepleri karşılamak için kesildi. 2007 ve 2008 yıllarında, Türkmenistan'dan gelen arz kesintileri nedeniyle, arz tekrar durduruldu. PKK'nın sabotajı da ani

[53] Katinka Barysch, 2007, p: 7
[54] Gareth Windrow, 2014, p: 7

bir çöküşün sonucuydu.

Türkiye, Katar ve Cezayir'den daha fazla LNG tedariki sağlamak için çaba harcıyor, Rusya'dan daha yüksek miktarlarda gaz sipariş ediyor ve kömür üretim kapasitesini artırıyor. Son zamanlarda Ankara, görünüşünü, doğu Akdeniz'in keşfedilen yeni kaynaklarına aynı zamanda bir arz kaynağı olarak kuzey Irak'a kaydırdı.[55]

Türkiye'nin enerji iletimindeki İran boru hatlarının konumu:

Ukrayna konusunda Rusya ile Batı arasındaki çatışmanın derinleşmesiyle, Avrupa Birliği, Rusya'nın Avrupa gaz pazarındaki tekel gücünü azaltma seçeneklerini inceliyor. Uluslararası bir değişim ortamında, İran'ın Avrupa'ya gaz geçişindeki rolü, Avrupa enerji piyasasını çeşitlendirilmeye, özellikle Kasım 2013 te Tahran'ın nükleer faaliyetlerini durdurmak için yapılan geçici bir anlaşma sonrasından ve bazı uluslararası yaptırımların askıya alınması ardından, potansiyel bir alternatiftir. BP istatistiklerine göre dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerinde (33,6 trilyon metreküp) birinci sırada yer alan İran, , enerji sektöründe daha fazla yabancı şirket çekmeye hedefliyor.

Ortadoğu'nun özellikle Irak'ta istikrarsızlaşması, Avrupa Birliği için önerilen gazın güney koridorunu oluşturan TANAP, TAP, IAP, IGB ve IBR projeleri de dahil olmak üzere planlanan boru hatları, Türkiye'nin İran gazını Avrupa pazarlarına yönlendirme yolunun önemi artmaktadır.

Kuzey Doğu Avrupa ve Ukrayna'yı tedarik eden Rus gaz boru hattının akışı kesilirse, sadece Doğu Avrupa değil, aynı zamanda Türkiye'nin doğu kesimi de gaz sıkıntısı ile karşı karşıya kalabilir. Ankara, İran ile Güney Pars doğalgaz sahasından üç blokun ve Yunanistan'a 5.000 kilometre ve buradan da Almanya'ya ulaşacak olan İran-Türkiye-Avrupa (ITE) boru hattının geliştirileceği konusunda İran ile anlaştı ama İran'a karşı uluslararası yaptırımlar projeyi durdurdu. Ayrıca, Ankara'nın Tahran'ın Türkmen gazını Türkiye'den geçmesine izin vermesi gerekiyor.

İran, Türkiye üzerinden AB'ye gaz ihraç etmek için iyi bir konumdadır. Bu ihracat, Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk tarafından ITE aracılığıyla İtalya ve Orta Avrupa'ya ya da 2013 yılında planlanan TANAP ve TAP boru hatlarına ve aynı zamanda Yunan-Bulgar rotasına (GBI) ve İyonya-Adriyatik boru hattına (IAP) ya da bağımsız bir boru hattının inşa edilmesiyle, Güneydoğu Avrupa'ya, yapılabilir. İlginç bir şekilde, Suriye ve Beşar Esad

[55] Soner Cagaptay, 2015, Turkey's energy policy and the future of natural gas: james a. Baker, institute for public policy rice university, Pp: 22-26

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
rejiminde istikrarsızlık yaratarak Batı ve Körfez ülkeleri tarafından durdurulmuş olan İran-Irak-Suriye boru hattında ikinci seçenek başlamıştı.
Ayrıca BP'ye göre, 2013 te İran'dan İran'a yapılan ithalatlar, Tebriz-doğu Beyazıt boru hattı ile gerçekleştirilen 8,7 milyar metreküp (günde 22,5 milyon metreküp) olarak bildirildi. Bu miktar tümüyle, merkezi Türk boru hattı ağına enjekte edildi ve bunun üzerinden dağıtıldı.[56]
Şu anda, İran gazının Avrupa'ya ihracatına yönelik iki potansiyel rota dikkate alınabilir.
Her birinin kendine özgü özellikleri vardır. İlk rota Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Slovakya'dan, sonunda ülkeye Avusturya biter. İkinci güzergahta, İran'ın Avrupa'ya ulaşacak doğal gaz boru hattının Azerbaycan'dan Ya da Ermenistan, Gürcistan ve Ukrayna olması gerekiyor. Ancak, Türkiye'den geçen boru hattının önemi nedeniyle Bu boru hatlarını inceliyoruz.
Rusya ve Türkiye arasındaki Aralık 2014 anlaşmasının sonucu, Avrupa ve Orta Doğu'daki enerji alanında olan güç dengesini değiştirdi. Blue Stream'in genişlemesi, Washington-Brüksel destekli iki projeyi ortadan kaldırdı. 2013 yılında Nabucco kapatıldı, ancak fikri tamamen unutulmadı. TAMPA (Trans Anadolu İletim Gazı Boru Hattı), Azerbaycan'ın doğal gazını Türkiye'den Avrupa'ya taşıyor. İran'ın Basra körfezinde bulunan Güney Pars gaz sahası, Tahran'ın Avrupa'ya gaz satmayı planladığı Blue Stream planının bir parçası olabilir.[57]
İran gazını Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Slovakya'ya üzerinden Avrupa'ya taşıyacak olan boru hattının uzunluğu, 4710 kilometre olacaktır. Bu boru hattı, İran'ın Bushehr'deki Asalouyeh bölgesini Slovakya'ya bağlamaktadır. Bu boru hattının yaşam beklentisi 30 yıl ve Yılda 32 milyar metreküp doğal gaz aktarma yeteneğine sahiptir.[58]
İran'ın 2017 enerji bilançosuna göre, dünyanın 33,8 trilyon metreküplük ilk gaz rezervine sahiptir.[59] Muhtemelen ikinci kanıtlanmış doğal gaz rezervleriyle, İran Türkiye'nin arzında umut verici bir çeşitlilik kaynağı olarak görünmektedir.

İran ve Hürümüz boğazının ithalattaki konumu:

İran'ın güneydoğusundaki Hürmüz Boğazı, İran ve diğer Basra Körfezi

[56] BP, Statistical Review of World Energy 2017 (June 2017).
[57] Donetsky, Alexander, Russia – Turkey Relations Change Balance of Forces in Europe and Middle-East- Strategic Culture Foundation - 04.12.**2014** 00.00
[58] İran Enerji Dergisi, Yıl 10, Sayı 26, Ağustos 2014, p: 9
[59] İran 2017 enerji bilançosu ve Enerji Dengesi, Planlama ve Enerji Makroekonomi Genel Müdürlüğü: p: 28

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ülkelerinin petrol ihracatında önemli bir yoldur. En dar noktasında, Hürmüz Boğazı 21 mil genişliğindedir, ancak 2016 yılında yaklaşık 18,5 milyon b / d ham petrol ve rafine edilmiş ürün akmıştır (tüm deniz yoluyla işlem gören petrolün yaklaşık % 30 u ve toplam petrolün yaklaşık% 20 si) küresel olarak üretilmiştir. Sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) hacimleri de Hürmüz Boğazı boyunca akar. 2016 yılında, Katar'dan yaklaşık 3,7 Tcf LNG Hürmüz Boğazı üzerinden nakledildi. Bu yani, Küresel LNG ticaretinin % 30 undan fazlası.

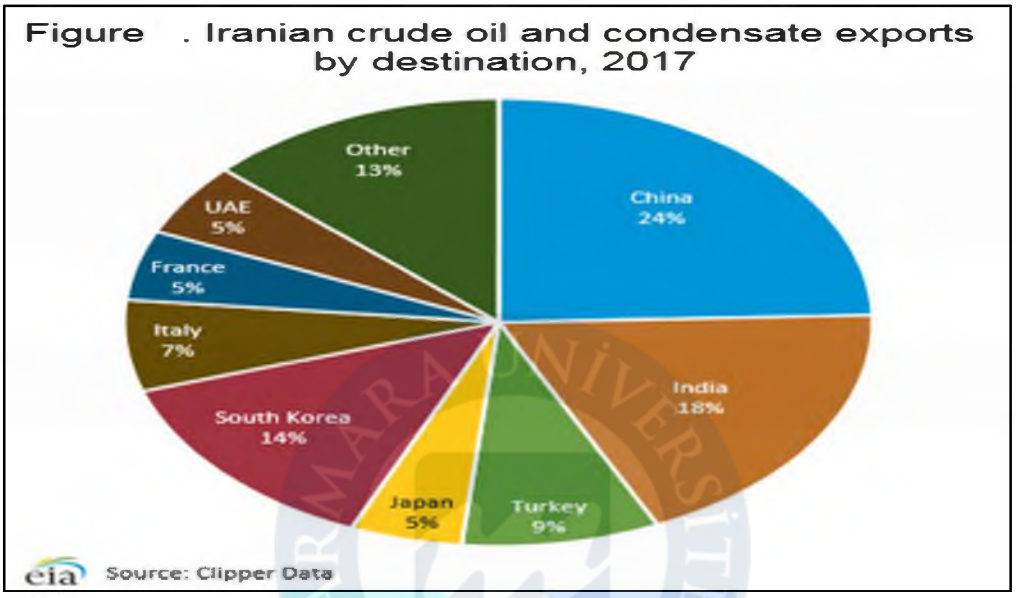
İran'ın bol miktarda rezervine rağmen, İran petrol ihracatını hedef alan nükleer-bağlantılı uluslararası yaptırımlar hem petrol hem de doğalgaz projelerine yapılan yukarı yönlü yatırımları etkileyerek İran'ın enerji sektörünü hedef alan nükleerden kaynaklanan uluslararası yaptırımlar olarak 2012 ve 2016 arasında durdu ve hatta geriledi. Bunun nedeni, 2011 in sonunda, ABD ve Avrupa Birliği (AB), İran'ın nükleer faaliyetlerinin bir sonucu olarak yaptırımlar uygulaması idi. Petrol sektörü ve bankacılık yaptırımları Ocak 2016 da Ortak Kapsamlı Eylem Planı'nda (JCPOA) belirtildiği gibi kaldırıldığından, İran ham petrol ve kondense üretimi ve ihracatı 2012 öncesi seviyelere yükselmiştir.

İran'ın JCPOA anlaşma sonrası enerji ihracatında, Türkiye:

İran'ın ham petrol ve kondense ihracatı 2016 yılında keskin bir artış gösterdi ve 2017 yılında 2,5 milyon b / d'den fazla ortalama değer kazandı. İran ham petrol ve kondensenin 2017 deki en büyük alıcıları Çin, Hindistan, Türkiye ve Güney Kore idi. İran'ın ana petrol müşterileri JCPOA'nın uygulanmasından bu yana önemli ölçüde değişmedi. Çin ve Hindistan, 2017 yılında tüm İran ihracatlarının yaklaşık % 43 ünü oluştururken, Türkiye ve Güney Kore yıl boyunca önemli miktarlarda yer aldı. İran ham petrol ve konidensin yanı sıra petrol ürünleri de ihraç ediyor. Facts Global Energy'ye (FGE) göre İran ham petrol ve kondensen yanı sıra petrol ürünleri de ihraç ediyor. İran'ın benzin hariç tüm petrol ürünleri için arz fazlası var.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tabela 17: Iran petrol ve kondense ihracatı

Kaynak: EIA, 2017

İran'ın gelecekteki planları arasında İran'daki Körfez Yıldızı (PGS) rafinerisinden İran'a benzin taşıyacak yeni bir hat dâhil olmak üzere üç ilave petrol ürünü boru hattının inşası yer alıyor.

İran'ın Güney pars gaz sahası ve Türkiye'ye gaz ithalatı:

İran'ın en büyük doğal gaz sahası, Basra Körfezi'nde kıyıdan uzakta bulunan bir gaz sahası olan Güney Pars'tır. İran ve Katar'ın toprak sularını kuran ve Katar'da Kuzey Alanı olarak adlandırılan daha büyük bir gaz yapısının bir parçasıdır. Güney Pars rezervleri, İran'ın toplam doğal gaz rezervlerinin yaklaşık% 40 ını oluşturmaktadır. 2017 yılında üretilen 7,3 Tcf kuru doğal gaz ile İran, Amerika ve Rusya'nın ardından dünyanın üçüncü büyük üreticisi oldu. Güney Pars, üretim hacmiyle İran'ın en büyük alanıdır ve İran'ın bu alandaki üretiminin yaklaşık % 55 i vardır.[60]

İran, boru hatları aracılığıyla bölgesel olarak nispeten küçük hacimlerde doğalgaz ticareti yapmaktadır. 2017 yılında, İran'ın tüm ithalatı Türkmenistan'dan geldi ve İran'ın ihracatının% 73 ünden fazlası Türkiye'ye gitti. İran doğalgazını boru hattıyla Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Irak'a ihraç ediyor ve Türkmenistan'dan ithalat alıyor. Toplam ihracatı 2017 yılında doğal gazın günde 1,2 milyar Bcf olup, bunun yaklaşık % 73 ü Türkiye için

[60] https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=IRN, 2018, p: 16

olmuştur.[61]

Tabela 19: İran Güney pars Gaz Sahası

Kaynak: Enerji Bilançosu 2017 - (Günde milyon metreküp başına)

Genel Değerlendirme:

Bir yandan Körfez ülkeleri ile İran arasındaki anlaşmazlıkların varlığı ve diğer yandan İran'ın Batı tarafından boykot edilmesi, ayrıca, ülkelerin enerji politikasında, enerji iletim yollarının çeşitlendirilmesine yönelimi, Türkiye'nin jeopolitik konumunu kullanmasına ve bu yolda enerji iletim merkezine dönüşmesine, büyük bir fırsat sağladı.

Bu fırsat, İran ile Batı arasındaki anlaşmazlıklar ve ABD'nin İran ve Rusya'yı Enerji transfer yollarından çıkarması, Batı'nın teknik, mali ve politik desteklerinden yararlandı. Rusya-Ukrayna çatışmalarının yoğunlaşması gibi diğer etkenler, Rusya'nın Avrupa Birliği'ne doğalgaz arzının bozulmasına yol açtı ve Türkiye'nin iletim yollarının önemini, AB enerji tedarik yollarının çeşitlendirme stratejisi çerçevesinde ikiye katladı. Bu durumda, Türkiye, bu jeopolitik fırsattan yararlanarak ve Doğu-Batı Koridoru, Kuzey-Güney Koridoru gibi projelerin takibiyle, kendi ülkesini bölgedeki ve Orta Doğu ülkelerinin, Avrupa tüketici pazarlarına Enerji Transit Merkezi olarak tanımlamaya çalıştı. Ancak bu stratejinin gerçekleştirilme biçiminde önemli caydırıcı faktörler olduğu görülmektedir.

[61] Facts Global Energy, *Iran Oil and Gas Monthly January 2017*, Data File (February 2018).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Güney Akım boru hattı Nabucco boru hattının rakibi olarak başarısının olasılığı, Trans-Hazar boru hattı inşaatının hukuki sorunları, Enerji konusundaki yerel Kürdistan hükümeti ile Irak merkezi hükümeti arasındaki anlaşmazlıklar, Suriye krizi, Arap gaz boru hattının Türkiye'ye yayılmasının ertelenmesi gibi sorunlarla karşı karşıyadır.
İran'a karşı AB yaptırımları ve İran'dan doğal gaz ithalatı yasağı, Türk iç güvenlik sorunları ve Kürt azınlığı ile artan memnuniyetsizlik ve en önemlisi artan iç enerji tüketimi gibi faktörler, Türkiye'nin enerji stratejisinde bir Doğu-Batı enerji iletim merkezi haline gelmesi için en önemli var olan engellerdir.

Öneriler:

- Türkiye, üretici ve tüketici ülkeleriyle bir koridor oluşturmak için coğrafi ve Joe-stratejik konumunu kullanmalıdır.

- Türkiye petrol ürünleri ihracatçılarından biridir. Mevcut enerji tüketimi biçiminde, iç talebi karşılamak için kendi petrol rafinerilerini geliştirmelidir.

- Türkiye'nin petrol ve doğal gaz için transit bir ülke olarak oynadığı rol, doğu illeri gibi azgelişmiş bölgelerde genişleme ve yatırım fırsatları yaratılmasını sağlamaktadır.

- Artık doğal gazı depolamak ve ithalatçıların zararlarını ödemelerini önlemek için altyapı oluşturmak.

- Doğal gaz gibi temiz yakıtların geliştirilmesi ve kömür tüketimini için azaltmak tarifelerinin kaldırılması.

- Yasal yakıt ithalatçılarını korumak için yakıt kaçakçılığını önleme.

Sonuç:

Enerji ve onun iletim yollarındaki boru hatları üzerinde savaş ve hangi ülke üzerinden geçmesi için rekabet hala devam etmektedir. Bu büyük yarışmanın ana aktörleri ABD, Çin, Rusya ve Avrupa'dır. Yanı sıra İran, Türkiye,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Hindistan ve İsrail bölgedeki nüfuzlarını artırmaya çalışmaktalar. Bu arada, Türkiye bu ülkelerin kaynaklarını tüketici pazarları aktarması için en uygun coğrafi konumda görünmektedir. Türkiye'nin bir enerji aktarma merkezi haline gelmesi, bir dizi hükümetler arası, ticari ve bölgesel anlaşmaya bağlı olacaktır. Türkiye'nin, Hazar Denizi'nde Rusya ve Basra Körfezi'nde İran'ın çabalarıyla eşzamanlı olarak nüfuzunu genişletmesi, Türkiye'nin gelecekte bir enerji nakil merkezi olamasın belirleyecek.

Türkiye'yi bölgede enerji için bir koridor olarak görmek isteyenlerin çoğu, aynı anda Rus enerjisine alternatifler geliştirmek istiyor. Batı, durdurulan Nabucco boru hattının ve aslında bütün Güney Koridorun Rusya'nın Avrupa'ya ihraç ettiği gaz ihracatına uymadığını fark ettikten sonra Güney Koridorunun inşaatı durduruldu ve hızlıca Basra Körfezi'nden kaynaklarla değiştirmeye çalıştı. Suriye, zincirde kilit bir halka rolünü İran ile Rusya için bıraktı. Bu nedenle, Batılı ülkelerde rejimin değişeceğine karar verildi.

Aynı şey Kuzey Irak ve Kürt bölgesel yönetiminde de oldu. Washington'un Sünni aşırılıkçı saldırılara karşı Kürt peşmergelerini desteklemeye yönelik insani müdahalesi olduğu yerde, İran'ın doğal gazını Türkiye ve Avrupa pazarlarına geçiş yolunu güvence altına aldı.

Brzezinski'nin Avrasya Balkanlar'ı olarak adlandırdığı geniş bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının akışı ile bağlantılı olarak ABD ve Rusya arasında büyük bir rekabet var ve İran ile Türkiye gibi bölgesel güçler Orta Doğu'da bunun için zar atmaktalar. Fakat Avrupalıların bakış açısına göre, İran ve Irak'ın doğal gazı Avrupa Birliği'nin Türkiye üzerinden ihtiyaç duyduğu yakıtı karşılayacak olursa, Brüksel, sonunda siyasi anlaşmazlıkların olduğu Rusya'yı bir kenara bırakma riskiyle karşı karşıya gelecek ve hidrokarbonları Türkiye ile Avrupa'ya ihraç etme politikasını düzenleyecektir.

Böylelikle, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölgesinin (EEZ) sürekli olarak ihlal etmesini göz önüne aldığında, Rusya ve Türkiye arasındaki seçimdeki hassasiyet, Avrupa enerji güvenliği için özel bir önem taşımaktadır.

İran doğalgazı AB'ye LNG şeklinde ihraç edebilir, Türkiye bu amaç için en iyi yoldur.

Kaynakça

Annual Energy Outlook 2018 with projections to 2050, Office of Energy Analysis U.S. Department of Energy Washington, DC 20585, February 2018, p: 61

BOTAŞ, Natural Gas Export, accessed August 24, 2016.

BP, Statistical Review of World Energy 2017 (June 2017).

Cedigaz, Natural Gas Statistical Database, accessed August 25, 2016

Cenk Sevim, 2012, küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği global energy jeopolitics and energy security, Journal of Yasar University 2012, 26(7) 4378 - 4391

Donetsky, Alexander, Russia – Turkey Relations Change Balance of Forces in Europe and Middle-East- Strategic Culture Foundation - 04.12.2014, 00.00

Dursun Yildiz, Yeni Enerji Jeopolitiği ve LNG, RAPOR NO: 13, eylül 2013, p: 4

EIA, World Oil Transit Chokepoints, July 25, 2017, P: 5

Facts Global Energy, Iran Oil and Gas Monthly January 2017, Data File (February 2018).

G. Rzayeva, 2017, Turkey's gas demand decline: reasons and consequences, OIES, Research Associate OIES, April 2017, p: 7

Gareth Windrow, Realization of Turkey's Energy Aspirations Pipe Dreams or Real Projects?, The Center of the United States and Europe at Brookings — Turkey project, policy paper Number 4, April 2014, p:11

Gas 2018 Analysis and forecasts to 2023, http://www.iea.org/gas2018/

Gazprom, Gas pipelines; GazpromExport, Turkey, Transportation, and Projects; Natural Gas Europe, Turkey's Role as a Mega Energy Hub (December 22, 2014), accessed June 8, 2015

Gilpin, Robert, 2001, Global Political Economy: Understanding the International Economic Order, Princeton: Princeton University Press.

Hafez Nia, Mohammad Reza, 2006,Jeopolitik prensipler ve kavramlar, Mashhad Astan Quds Razavi Yayınevi, p: 61

http://www.enerji.gov.tr/index.php?dil=tr&sf=webpages&b=petrol&bn=222&hn=&nm=384&id=406- 25.08.2018

Hussein Mokhtari Hashi, 2010, İran'ın Energy Güvenliği ve Jeo-Enerji Durumu, Jeopolitik 3 aylık. Altıncı yıl İkinci sayı 2, pp: 95-124

IEA, Monthly Oil Data Service, accessed Last Updated: February 2, 2017

International Crisis Group, Nagorno-Karabakh: Risking War, Europe Report 187 (Tbilisi and Brussels: International Crisis Group, 2007, p. 14.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
International Energy Agency - Oil Market Report, 2018, p: 4
International Energy Agency (IEA), 2004, p: 131
International Energy Agency (IEA), 2012, p: 130
International Energy Agency(IEA), World energy outlook, Paris: OESD, 2004, p: 135
International Energy Agency, Oil And Gas Security Turkey, OECD/IEA, 2013, p: 16
International Energy Agency, Oil And Gaz Security Türkey, OECD/IEA, 2013, p: 16
International Energy Agency, World Energy Balances, 2016 Preliminary Edition, accessed August 24, 2016.
İran 2017 enerji bilançosu ve Enerji Dengesi, Planlama ve Enerji Makroekonomi Genel Müdürlüğü: p: 28
https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=IRN, 2018, p: 16
İran Enerji Dergisi, Yıl 10, Sayı 26, Ağustos 2014, p: 9
İtaat, Javad ve Nosrati, Hamid Rıza (2009), İran ve Hazar Havzası Enerji İletim Boruları, Orta Avrasya Çalışmaları, Tahran, 2009, Sayı 3
James D. Doherty, Robert Faltzgraph, 2004, Uluslararası İlişkiler Üzerindeki Çelişkili Kuramlar, Çeviri: Vahid Bozorghi ve Alireza Tayeb, Tahran: Ghomes yayınları, Üçüncü Basım, 2004, p: 151
Jeffrey Camp, Robert Harquay, 2004, Orta Doğu Stratejik Coğrafyası, Seyyed Mehdi Hosseini Matin tercümasi,, Tahran: Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2004, pp. 13-14.
John Roberts, 'Testimony concerning Russia, the Caspian and the EU from an energy security perspective' for the House of Commons foreign affairs committee enquiry into 'Global security: Russia', May 2007. P:4
Katinka Barysch, Turkey's role in European energy security, Centre for European Reform, December 2007, p:7
Kayhan Barzegar ,2009, "İran ve Türkiye Arasındaki Stratejik İlişkiler", IRNA ile Röportaj, İran İslam Haber Ajansı, 27 Şubat 2009.
Loannis N. Grigoriadis, 2010, "Matching Ambitions with Realities: Turkish Foreign Policy in the Middle East," ELIAMEP - Middle Eastern Studies Programmed, December 2010, p.7, available at: http://www.eliamep.gr/en/wp-content/uploads/2010/12
Majid, Younesian ,2005, Avrupa Birliği ile GCC ticaret ilişkileri - iki yönlü anlaşma, Orta Doğu kitabı, 4 Tahran: Abrar Çağdaş Tahran Kültür Araştırmaları Araştırma Enstitüsü, Eylül 2005, p: 92

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Michael Emerson, Fishing for Gas and More in Cypriot Waters (July 24, 2012), p. 4, retrieved November 15, 2012, from http://www.ceps.eu/book/fishing-gas-and-more-cypriot-waters.
Mojtahedzade, Pirooz, 2000, Jeopolitik fikirler ve İran gerçekleri, Taharan, Ney yayıncılık, p: 89
Morad Kaviani ve Hadi Vaisi, İran'ın Güney ve Güneydoğu Asya'ya Gaz İletimi (Fırsatlar ve Tehditler), Tahran: İran Jeopolitikleri Derneği 2. Kongresi, 2005, p. 298.
Oil & Gas Journal, "Worldwide Look at Reserves and Production, December 7, 2015, p. 22.
OPEC ve Enerji dernekleri, Petrol Piyasası Çalışmaları Ofisi, Petrol ve Gaz Haftalık, Mayıs 2018, p: 2
OPEC, aylık enerji raporu, Mayis 2018,
OPEC, Gaz sıvılarının üretimi, Mayıs 2018 Raporu, p: 6
OPEC, Petrol pazarının aylık dergisi, Mey 2018, p: 9
Plano, Jack and Roy Olton (1982), the International Relations Dictionary, Western Michigan University Press. Pp:309-310
Shoaib Bahman, Bölgesel enerji merkezi, Türkiye'nin büyük isteği, http://alwaght.com/fa/News/20968/, site izlenme tarihi: 11:10:25 Perşembe, 15 Eylül 2018
Soner Cagaptay, 2015, Turkey's energy policy and the future of natural gas: james a. Baker, institute for public policy rice university, Pp: 22-26
T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Raporları, Petrol, 'Erişim'
The US. Energy Information Administration, 2013
Turkish Ministry of Energy and Natural Resources, Strategic Plan (2010-2014), April 2010, p. 29, http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar_EN/ETKB_2010_2014_Stratejik_Plani_
U.S. Energy Information Administration analysis based on United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD/RMT/2016), Review of Maritime Transport 2016, table 1.4a, page 8
US. Energy inforrmation Aiondministration, , 2018, p: 11 www.eia.gov/aeo
Veli Gholizadeh, Ali, 2009, İran'ın jeopolitik ve Joe-ekonomik konumunu SIC ülkeler için araştırmak ve analiz etmek, Jeopolitik üç aylık, Dördüncü Baskı, Sayı 3, Sonbahar 2009, s. 21-56
Word bank, 2006, gas storage for turkey December 2007, p: 4